

Община Ступава

Obec: Stupava

Okres: Bratislava-vidiek

Kraj: Západoslovenský

Táto kniha obsahuje 100 - jednotu očíslovaných strán

Tóth František
kronikár

očíh

Mader Jozef
predseda MNV

Mader

V Stupave dňa 9.mája 1964

Slovenské národné povstanie 1944.

Slovenské národné povstanie sa stalo v dejinách Česko-slovenska takou významnou udalosťou, takým začiatkom politického, hospodárskeho a vôbec spoločenského vývinu novej republiky, že sa svojim významom radí na najvýznačnejšie miesto v dejinách slovenského a českého ľudu za jeho národné a sociálne oslobodenie.

Pre národné obrodenie slovenského ľudu v Slovenskom národnom povstaní sa zúčastňujú aj viacerí občania z našej Stupavy. Niektorí Stupavčania zúčastnení v SNP boli srdcom i krvou spojení s povstaním, niektorí v protifašistickom boji padli a viacerí boli aj žalárovaní.

Píše sa rok 1944 a v Stupave bol ešte vládny komisárom za Hlinkovu ľudovú stranu Mercl František a veliteľom Hlinkovej gardy bol stále Vaco Ján.

Okupácia

V obci boli ubytované jednotky fašistickej hitlerovskej armády. Hlinkova garda /HG/ na čele s jej veliteľom Vacom a vládny komisárom Merclom boli hitlerovským vojenským jednotkám zvlášť nápomocní a úplne oddaní. Akýkoľvek prejav nesympatie voči jednotkám nemeckej armády členovia HG sledovali a každého - i keď len podozrivého ohlásili veliteľovi, ktorý bol ubytovaný v Stupave. Takí občania, ktorí boli socialistického zmýšľania, alebo preukazovali sympatie k sovietskemu sväzu, boli udávaní a potom často vyšetrovaní a perzekvovaní. Všetci tí, ktorí boli zapísaní dočiernej knihy alebo boli udaní, stali sa stredom pozornosti a boli na každom kroku sledovaní. U mnohých potom žandári v doprovode gendistov prevádzali domové prehliadky a viacerým občanom zaplombovali rádiá, aby nemohli počúvať rozhlas z Moskvy a nechali im voľnú len stanicu Bratislavy.

V poschodovej budove na rohu Mlynskej ulice /teraz tu Obsadené budovy. ordinuje zubný lekár/ na prvom poschodí boli ubytovaní hitlerovskí poľní žandári. Títo žandári nosili svoje označenie na plechových, vo forme polmesiaca tabuľkách, na retiazke zavesené na krku. Zdalo sa, že to boli vyberaní vojaci s neľudskou povahou a boli všetci silnej vysokej postavy. Sliedili po obci a preukazovali svojim jednaním s ľuďmi ich germánsko-hitlerovskú nadutosť a spupnosť. Hlavný veliteľ hitlerovskej armády v Stupave bol ubytovaný v dome pri kostole vo farskom dvore, nazývanom kaplanka. Viacerí dôstojníci boli ubytovaní v rodinách takých, ktorí sa hlásili k nemeckej národnosti. Neskôršie sa hitlerovci ubytovali aj v terajšej škole Kpt.Nálepku na Dolnom konci. Obecný dom /terajší MNV/ bol strediskom rôznych vyšetrovačiek občanov, ktorí boli udávaní.

Po celej obci boli často vylepované rôzne vyhlášky s podpisom hlinkovej gardy, alebo s podpisom Hlinkova slovenská ľudová strana. Prvou vyhláškou Hlinkovej gardy bolo nariadené, že všetci občania od 15 rokov starší musia sa stať členmi HG. Trebárs bol na vyhláške stanovený termín prihlásenia, nespĺnili vyhlášky svoje poslanie a na druhý deň boli už poodtrhané. No napriek tomu našli sa aj takí občania, ktorí z horlivosti k HSĽS a HG prihlásili sa do tejto organizácie. Niektorí sa tam prihlásili z obáv. Najmä v zime boli vydávané nariadenia a príkazy bez ohľadu, či išlo o pracovný deň, nedeľu alebo sviatok. Občania museli chodiť odpratávať sneh po cestách a železnici. Podľa potreby chlapi museli chodiť aj zákopy kopat a ako naháňačov pri týchto prácach používali vybraných členov HG. Vyhlášky a nariadenia

Prisluhovači slovenskej klerikánskej vlády, ktorí pôsobili v našej obci so zvláštnou oddanosťou k fašizmu, ako Ján Slezák obuvník, Ján Slezák murár, Vaco Ján, Prisluhovači

Mercl František komisár, Rác Leopold a iní, strážili tisoovské a hitlerovské poriadky, ktoré boli protiľudové a zamerané na potupu Slovákov. V Stupave boli aj ďalší ochráncovia hitlerovského režimu, ktorí boli združení v hitlerovskej strane, tzv. "Deutsche partei". V tejto boli viacerí občania Stupavy, ako Felix Július, Schmidt, Turek, Bauer, Homolka a iní. Čelnovia tejto hitlerovskej strany boli aj zvlášť zacvičovaní ako druhá záloha armády, pod vedením nemeckého vojaka. Ďalej mali taktiež za úlohu strážiť, aby sa nerozšírovala protifašistická nálada, ktorú sa im však nijak nepodarilo udusiť.

Ilegálna Komunistická strana v Stupave aktívne viedla protifašistickú propagandu, najmä rozširovaním letákov a inej tlače. Komunistická strana pracovala najmä v noci, gardisti boli zvyknutí ráno zbierať letáky, aby sa tieto nedostali do rúk širokým masám robotníkov a ostatných občanov.

Po každej takejto akcii nasledovali domové prehliadky u všetkých podozrivých z protifašistickej činnosti. Na domových prehliadkach mali gardisti ako doprovod miestnych slovenských žandárov. Spomedzi žandárov ktorí v Stupave konali službu, najneľudskejší bol Vačko, ktorý za judášsky groš bol schopný robotníka ubiť do nemoty. Po každej akcii ktorú uskutočňovali členovia Komunistickej strany - buňky Lenina v Stupave, robili sa domové prehliadky možno povedať že pravidelne, najmä u týchto členov : s.Jánoš Štefan, Šindelár Karol, Štefa Pavol a i.

Gardisti používali svoj pozdrav "Na stráž" a občania, ktorí na takýto pozdrav neodpovedali, stali sa tiež podozrivými. Gardisti sa chovali aj na ulici veľmi provokačne a zvlášť veľmi nebezpečným bol veliteľ gardy Vaco Ján, ktorý sústavne i v pracovnej dobe nosil gardistickú uniformu s dvojitém krížom na rukáve.

Životné
podmienky

V týchto dobách počas okupácie boli životné podmienky pre pracujúci ľud neznesiteľné a ťažké. Mnohí robotníci nemali zamestnanie, alebo len prechodné. Robotníci ktorí boli bez práce a hľadali si zamestnanie u rôznych firiem - najmä v Bratislave, všade dostávali otázku - ste členom HSĽS alebo HG, keď áno, tak Vás príjmem do práce. Mnohí robotníci si takto prácu ani nenašli a viacerí pre formalitu sa dali do týchto organizácií zapísať, aby sa dostali do zamestnania. Bolo mnoho početných rodín, ktoré častejšie boli aj bez chleba. Roľníkom sa v tejto dobe darilo dobre - najmä preto, že nemecká armáda vykupovala od nich akékoľvek poľnohospodárske výrobky, často aj znehodnotené. V našej obci sa vytvorili také podmienky, že roľníci už nechceli robotníkom nič predávať, či už išlo o zeleň, múku, alebo pod. A keď áno, tak napr. kg múky predával roľník za 60,- korún, avšak robotník zarobil priemerne za jeden deň 50 korún. Možno povedať, že v tej dobe sa veľmi dobre viedlo funkcionárom HSĽS a gardistom, lebo väčšia časť roľníkov bola tiež v tejto organizácii. Zvlášť niektorí funkcionári gardisti sa značne obohatili židovským majetkom, pretože keď v roku 1944 vysťahovali zo Stupavy 164 židovských rodín, cenné majetkové veci si medzi sebou rozdelili. Pri odvážaní Židov nákladnými autami nedovolili týmto nič so sebou zobrať, len stravu na pár dní. Menej cenné, podradné veci potom gardisti odpredávali na verejnej dražbe. V tejto kúpe dávali prednosť vojakom, ktorí sa vrátili z bojov na východnom fronte.

Viacerí Židia mali v Stupave aj obchody a aj veľkoobchody. Po ich odvlečení viacerí členovia HG tiež obchody arizovali. Tak napríklad Slezák Ján arizoval veľkoobchod s kožou, Vaco Ján - veliteľ HG arizoval veľký hostinec na rohu pred kostolom, /terajšie "Sr-diečko"/.

Hitlerovskí okupanti sa snažili a pripravovali na obranu v našej obci i okolí, proti príchodu Sovietskej armády. Na okrajoch obce pripravovali zákopy. Pri všetkých cestách pripravovali celé stromy, aby v každom prípade mali možnosť zatarasiť cestu do obce. V jednotlivých uliciach si pripravovali okopy pre palebné postavenie ťažkých i ľahkých guľometov.

Viacere palebné postavenia guľometných a protitankových batérií na okrajoch obce mali pospájané telefonným vedením. V celej obci boli ustanovené trvalé vojenské hliadky vo dne i v noci.

Medzi hitlerovskými vojakmi boli mladí a aj veľmi vekove starí. Pri rozhovore s nimi, najmä tí starší, zvlášť ktorí mali doma početné rodiny, už z nervozity nadávali na Hitlera, ako na zradcu svojho národa a predpovedali jeho konečnú porážku. Mladí vojaci ešte stále prejavovali nádej na víťazstvo, avšak všetky prípravy na obranu Stupavy boli zbytočné, lebo nemali čas ich použiť pri rýchleho postupe sovietskych vojakov.

Našou obcou prechádzali smerom do Rakúska stovky sovietskych i maďarských zajatcov, ktorých doprevádzali hitlerovskí žoldnieri. Pri prechode obcou sa pochodujúce jednotky aj zastavili. Žoldnieri im veľmi nedovoľovali sa rozchádzať. Občania Stupavy prejavovali sovietskym vojakom zvlášťne sympatie a poskytovali im najmä potraviny a cigarety. Často boli zajatci úplne vyčerpaní, nakoľko sa stávalo, že aj tri dni nebola im poskytnutá žiadna strava. Vo viacerých prípadoch sa sovietskym vojakom, ktorí ako zajatci prechádzali Stupavou, podarilo odbehnúť z pochodujúcej jednotky a ukryli sa. Po niekoľkých dňoch sa vracali k partizánskym jednotkám alebo oddielom, ktoré na Slovensku pôsobili. Aby sa týmto vojakom bezpečnejšie pohybovalo, občania im poskytovali civilné obleky. Takto bol ukrytý aj Anatolij Smirnov - sovietsky vojak - pilot-para-

Prípravy.

Zajatci.

šutista u Kataríny Geršičovej na ulici Ferdiša Kostku, v roku 1944. Tento vojak po dvoch dňoch odišiel v civilnom obleku späť do hôr k partizánom.

Maďarským zajatcom občania Stupavy nepreukazovali žiadnu zhovievavosť, ani sa im nesnažili poskytnúť žiadnu podporu. Najmä preto, že maďarskí vojaci, trebárs pochodovali ako zajatci v zoskupených jednotkách, ešte stále preukazovali horthyovskú povýšeneckosť, ba aj verejne i tu preukazovali maďarskú nadutosť, akože oni sú pánmi nad Slovákami. Ešte i v tejto dobe, tesne pred koncom hitlerovskej porazky mali maďarskí vojaci dojem, že Slováci sú im, alebo budú podriadení, ako ľudia menejcenní.

V lete roku 1944 vznikla na Slovensku súvislá partizánska oblasť, v ktorej sa rozpútala skutočná partizánska vojna.

Priebeh
SNP.

V tejto dobe bolo zo Stupavy narukovaných viac ako 50 chlapov v Trnave a na strednom Slovensku.

Dňa 29. augusta r. 1944 vypuklo Slovenské národné povstanie. Slovenský ľud so zbraňou v ruke povstal proti tisícovským prisluhovačom a hitlerovským vojskám, ktoré okupovali Slovensko. Už od prvého dňa vyhlásenia SNP medzi obyvateľmi našej obce, až na roduverných hlinkovcov a prisluhovačov hitlerovskej propagandy, zjavne sa prejavovala nálaďa, že hitlerovskí okupanti budú porazení a z nášho územia vyhnaní.

Silne sa prejavovalo nadšenie medzi občanmi našej obce z úspechov, ktoré sústavne partizánske skupiny dosahovali v bojoch proti okupantom. Avšak veľmi boli postihnutí nervozitou a veľkým sklamaním zástanci hitlerovskej rozpínavosti, najmä členovia a príslušníci hitlerovskej nemeckej strany tzv. Deutsche partei. Členovia tejto organizácie uskutočňovali názornú agitáciu na mape Európy, ktorú mali vyvesenú na dome vedľa Zemanskej uličky, kde je teraz obchod so zeleninou. Propagáciu viedol Ján Léner a na tejto mape špendlíkovými vlajčkami

august

vyznačoval postup hitlerovskej armády. Po vyhlásení SNP s propagáciou prestali a aj mapa sa zo steny stratila. Slovenské národné povstanie zaburácalo svedomím všetkých zástancov hitlerovskej nadutosti, čo sa zjavne preukázalo aj v tom, keď sami prestali prevádzať výcvik so zaobchádzaním protitankových zbraní /pancerfaun/, kde cvičili všetkých starcov tzv. slovenských stupavských nemcov.

Z našej obce pred vypuknutím SNP boli narukovaní vojaci Partizáni. záložníci v slovenskej armáde, ktorých bolo 54. Na výzvu Slovenskej národnej rady viacerí vojaci z našej obce prešli na stranu povstaleckej armády a k partizánskym oddielom. Ako partizáni zúčastnili sa bojov proti fašistom Šemberá Ján robotník, Móza Tomáš robotník, Mihál Ján robotník, Jelašič Tomáš robotník, Blažíček Ferdinand robotník, Takáč Ernest obuvník, Kalivoda František roľník, a ďalší.

Z uvedených, ktorí sa zúčastnili bojov proti hitlerovským okupantom, po niekoľkých dňoch dostali sa do zajatia a boli odvezení do Nemecka. Tam boli v zajateckých táboroch a vyhánaní na ťažké práce. Krmili ich tam varenou zhnitou repou. Domov sa dostali, až keď boli oslobodení Sovietskou armádou. Vrátili sa domov väčšinou peši a s podlomeným zdravím.

Spomedzi tých, ktorí sa zúčastnili bojov v SNP proti nepriateľovi položili svoje životy za spoločnú vec a to Jelašič Tomáš robotník, Blažíček Ferdinand robotník, Balog Štefan robotník, Takáč Ernest ~~robotník~~ obuvník. Medzi vojakmi, ktorí prešli k partizánskym oddielom boli i takí, ktorí videli len osobné záujmy a nemali na srdci spoločnú vec - slobodu. Otvorene preukázali zbabelosť. Po niekoľkých dňoch SNP sa vrátili domov ešte vo vojenskej uniforme. Aby zahladili svoje protispoločenské cítěnie, rozširovali medzi ľuďmi, že SNP bolonerozmyslene vyhlásené a vraj už je aj skoro skončené. Jeden z nich bol aj Chalupka Jozef, vyučený stolár zo Stupavy.

Pri konci roku 1944 a v začiatku roku 1945 bolo vidieť, Príchod fa-
nervozitu medzi hitlerovskými vojakmi, ktorí boli v šistických
Stupave ubytovaní. Prichádzalo k častým zmenám, kto- vojsk.
rí tu boli ubytovaní odišli a iní zasa prišli. Denne
prechádzali cez Stupavu oddiely hitlerovských vojsk,
smerom do Rakúska. Teraz už nepochodovali v zoskupe-
ných jednotkách ako v roku 1939, keď okupovali Sloven-
sko. Ustupovali po skupinkách i ako jednotlivci, väčši-
nou však za humnami, ba aj chodníkom pri potoku. V jed-
notlivých skupinkách prechádzali i po ceste, už veľmi
skromní, otrhaní, ba aj hladní.

Bolo to koncom marca v roku 1945 v krásnom slnečnom
popoludní medzi 16.-17 hodinou. Ulicou Ferdiša Kostku
smerom do Vysokej idú traja hitlerovskí vojaci a zpo-
medzi nich jeden mohol mať už viac ako 60 rokov. Pri
odbočujúcej ceste k bitunku stretajú sa so staručkou
ženou menom Soboličová Agneša a slušne ju pozdravujú.
Jeden z nich, možno povedať ten najstarší, hovorí k že-
ničke: "Guten Tag, knedige Frau, bitte, gehen wir gut
in Richtung Ungereigen? Bitte, helfen sie uns - schon
14 Tage essen wir nicht recht. Und er flüsstat noch
etwas, um nicht gehört zu Werden - der Ivan ist noch
nicht hier?" /Dobrý deň pani, prosím Vás, ideme dobre
smerom k Záhorskej Vsi? Prosím Vás, pomôžte nám, už
14 dní sme sa poriadne nenajedli. A ešte niečo, šeptá,
aby to nikto nepočul - Ivan tu ešte nieje?/

Prichádzajú ďalšie jednotky hitlerovských vojsk a
zaujímajú palebné postavenie na okrajoch obce i v
jednotlivých uliciach. Obsadzujú dôležité komunikácie
a barikádujú hlavné cesty. Na Malackej ceste pri Šibe-
ničnom vršku zatarasili čiastočne premávku s obrneným
autom s guľometmi. I popri ceste, ktorá vedie k teraj-
šiemu vývojovému dvoru JRD na Škrábelkách, zaliehajú hi-
tlerovci s ľahkými guľometmi.

Všetky prípravy na obranu proti sovietskej armáde boli
však zmarené rýchlym postupom sovietskych vojakov, kto-
rí nepoznali žiadne prekážky.

Oslobodenie
Stupavy Sov.
armádou.

Sovietski partizáni sa v obci pohybovali už večer 4. apríla roku 1945. Celý večer a celú noc dochádzalo k častým prestrelkám a niekoľko hitlerovcov bolo už večer pobitých. Sovietski partizáni a výzvedné hliadky značne umožňovali postup Sovietskej armáde, ktorá postupovala do našej obce hlavne od severovýchodu, cez Malé Karpaty, v oblasti terajšej Stalingradskej /Červenej armády/ ulice. Ešte ten večer 4. apríla nad touto oblasťou smerom k rímskej pevnosti bola rozbitá mínometná hitlerovská bateria sovietskym delostrelectvom. Boli tu zabíjati štyria hitlerovci. V túto noc, teda zo 4. na 5. apríla 1945 bola v Stupave veľmi rušná noc, i keď bola tmavá, sústavne bola jasne osvetlovaná výstrelmi z kanónov a iných zbraní.

Sovietski partizáni veľmi pôsobili na hitlerovské vojská, ktoré celú noc uskutočňovali rôzne presuny jednotiek a vojakov na vysunutých pozíciách. Skoro ráno, teda 5. apríla 1945 bola taktiež rozbitá hitlerovská bateria, ktorá mala chrániť ich pozície pred leteckými náletmi. V dopoludňajších hodinách sovietska armáda obsadzuje vonkajšie úseky našej obce. Hitlerovskí vojaci zbabele ustupujú, avšak nie všetkým sa podarilo utiecť.

Po obede pomaly utícha strelba, len sem tam bolo počuť výstrely z automatov.

A presne, teda 5. apríla r. 1945 o 14,00 hod. odpoľudnia bola Stupava oslobodená Sovietskou armádou od hitlerovských okupantov. Pri tom však za oslobodenie našej obce Stupavy položilo 36 Sovietskych vojakov a dôstojníkov svoje životy.

Ešte v tento deň sovietski vojaci previedli v obci prieskum, aby nezostal v obci ani jeden nemecký alebo maďarský vojak/ medzi nemeckými vojakmi boli aj niektoré jednotky maďarskej armády./ Boli nájdení viacerí nemeckí i maďarskí vojaci, ktorí boli jednotlivé poschovávaní a čakali, čo bude ďalej. Napríklad v terajšej Kúpeľnej ulici na okraji cesty je ešte i teraz kríkový, tzv. živý

plot. V tomto plote bol schovaný hitlerovský vojak, ktorý už nemal odvahy utekať. Sovietsky automatčík zvolal na neho "Što ty?" Trasľavým zahýkávaným hlasom nemecký vojak odpovedal - ja slovan, nestrilaj. Z reči bolo poznať, že dosť dobre ovládal český jazyk. Automatčík s hnevom a rázne odpovedal - ty slovan a germánsky mundúr máš na sebe a postrieľal ho z automatu.

V priebehu bojov o našu obec prišlo o životy celkom 6 občanov, Hanečka Jozef, Hudeček František, Veinbergerová Mária, Darášová Mária, Parížková Jozefína a Kostka Ján.

Po príchode vojakov Sovietskej armády do našej obce, zbavili sa občania strachu, strádania a zavládol tu rušný, radostný život, skutočne navždy už slobodný, bez fašizmu. Obyvatelia Stupavy jak v minulosti, tak aj v prvej a druhej svetovej vojne, nezažili a neboli svedkami takej radosti a pocitu k vojakom Sovietskej armády, ktorí ich navždy oslobodili od fašizmu.

Oslobodenie Stupavy od fašizmu, to sú a budú navždy dejinné udalosti pre našu obec a sú to veľké činy, ktoré navždy zostanú napísané v slávnej minulosti našej obce a budú večne žiť v myšliach všetkých obyvateľov. Jedna z najsvetlejších a najradostnejších udalostí, ktorá navždy zostane zapísaná zlatým písmom v knihe pamätnej našej obce, je oslobodenie Stupavy Sovietskou armádou v nezapomenuteľnom máji r.1945. Takéto boli slová po príchode Sovietskych vojakov do obce a takéto sú spomienky stupavských obyvateľov na legendárnych červenoarmejcov.

Historický máj roku 1945 zaujíma vo vývoji našej obce miesto základného kameňa, pre budovanie socialistickej dediny. Stali sme sa naozaj slobodnými v pravom a plnom zmysle toho krásneho slova.

Každým rokom v máji pri hrobe troch doteraz neznámych

Privítanie
Sovietskych
vojakov.

sovietskych vojakov na Obore, ľud našej obce pokloní sa ich večnej pamiatke za životy, aby sme my mohli žiť. Občania Stupavy s čerstvými a živými kvetmi vyjadrujú nekonečnú vďaku, city bratstva za oslobodenie a ich životy, ktoré za nás obetovali.

S neobyčajnou láskou, pocitom radosti privítali a spomínajú na osloboditeľov - sovietskych vojakov naši občania Stupavy.

Veru nám občanom obce dobre padne si to uvedomiť práve v májových dňoch, keď spomíname tých, ktorí nám svojim víťazstvom nad fašizmom a našim oslobodením umožnili nastúpiť slávnú cestu k socializmu.

To sú oni, hrdinovia nášho najkrásnejšieho mája, nim patrí naše poďakovanie a láska.

Na nich v máji spomínajú všetci občania Stupavy, lebo nim patria všetky pozdravy lásky najúprimnejšie a spomienky najtrvalejšie. A my občania Stupavy s pocitom vďačnosti sľubujeme, že nikdy nezídeme z cesty k tomu cieľu, ku ktorému nám ukázali cestu a otvorili bránu dokorán.

Túto nezapomenuteľnú stať, ako jeden z nich, ktorému sa splnil sen privítať sovietskych vojakov, uzavieram slovami:

Prišli včas, aby vyhnali okupantov, prišli včas, aby dali Stupavčanom ozajstnú slobodu.

Prišli včas, ako legendárne vojská z dávnych kroník.

Zvíťazili !

Teraz sedia v hlúčkoch u harmoník.

Majú kúzlo ruských piesní a melódií.

Ich svetlé oči žiaria nad osmahlou pleťou.

Sú tak ľudskí a chovajú stupavské deti.

Vybojovali nám mier a teraz ho s nami svätia.

Ruky zdrebneli im bojom, dušu majú hebkú.

Päťoipa hviezda, ktorá im vyšla nad koľôbkou, zvíťazila za svet v boji s umrlčou lebku.

Rudoarmejci sa stali miláčikmi našej obce. Ich mäkká materština, tak príbuzná nášmu jazyku, ich piesne, zá-
dumčivé i bojové, ich veselé tance, harmonika a úsmevy
priťahovali srdcia všetkých ľudí. Hovorí sa, že koho
majú deti radi, to je dobrý človek. A veru nebolo väč-
ších priateľov rudoarmejcov ako deti a naopak.

Bola to spomienka na domov, alebo vrodená láska k mla-
dému pokoleniu, ktorému patrí budúcnosť?

Život a lásku k nemu má človek len raz a na jeho brat-
skú záchranu nikdy nezabudne.

Pred príchodom Sovietskej armády do Stupavy z večera
do rána, teda 1.IV.1945 navždy zahikla panská sláva
stupavského grófa Károlyiho. Do tejto doby rodina gró-
fa užívala veľké bohatstvo, prepych a rozkošný, bez-
starostný život. Členovia jeho rodiny i on sám nemali
pochopenie pre sluhov - robotníkov, prejavovali pánsku
nadutosť a sluhov považovali za menejcenných ľudí.

Koniec
grofskej
slávy.

Za ich pôsobenia v Stupave kaštieľ, v ktorom bývali a
žili bezstarostným životom z mozolov robotníkov, bol
vždy riadne oplotený a všetky vchody uzavreté a strá-
žené. Málokedy sa stávalo, keď sa do dvora dostal žo-
brák v dobe zaprvej ČSR, ba ešte aj zaokupácie. Alebo aj
vtedy, keď bol pán gróf niekde odcestovaný. Často bolo
zvykom grófa, keď videl žobráka idúceho do dvora, naštvat
psov, aby ho vyhnali.

Jeho manželka chodievala často na prechádzky na dvojko-
lovom kočiare, v ktorom mala zabriahnutého veľmi malého
čierneho kôňa. Tento jg však v roku 1929 po ochorení za-
hynul. Pani grófka zdochnutého kôňa v parku blízko budovy
dala pochovať, ako človeka. Dala mu aj náhrobnú tabuľu
s nápisom, na ktorej bola vytesaná jej ľutosť.

Teda tento rozmarný život a bezstarostný, zanikol 1.IV.45.

Dostali z boľševizmu s trech a pre príchodom Sovietskej
armády, celá rodina utiekla. Z celého bohatstva si po-
balili možno najcennejšie veci a tak si naplnili celkom

tri železničné vagóny, ktoré podľa informácií boli odoslané do Nemecka a nie tam, kde on mal úmysel. Všetci členovia grófskej rodiny taktiež odišli zo Stupavy, pravdepodobne do Rakúska. Odišiel aj jeho hlavný správca hospodárstva - Topercer, ktorý bol naozaj chytrejší a dávno pred odchodom zo Stupavy mal značné sumy peňazí uložené na jeho meno vo Švajčiarsku, z grófskeho hospodárenia.

Miestny národný výbor začal zameriavať svoju činnosť v prvej rade ako nutnú pomoc sovietskym jednotkám, ktoré boli v obci ubytované. Na rôzne práce bolo treba, aby miestni obyvatelia poskytovali pomoc sovietskym vojskám. Sovietske vojská, ktoré boli v Stupave ubytované, boli v obci až do konca septembra 1945.

MNV musel ďalej zabezpečovať pomoc pre obyvateľstvo najmä v zásobovaní potravinami, ktorých bolo po prechode frontu veľmi málo.

Bolo treba urýchlene, keď aj provizorne upraviť a opraviť viaceré komunikácie v dedine, ktoré boli vojnou poškodené. Boli to najmä cesty a elektrické vedenie. Značné úseky ciest boli zatarasené vrakmi rozbitých áut. Bolo ďalej povinnosťou Miestneho národného výboru, aby bol prevedený prieskum, čo sa aj stalo a museli byť pozbierané všetky mŕtvolky nemeckých hitlerovských vojakov, ktorých bolo 55 až 60. Presný počet nebolo možné zistiť, lebo títo boli na rôznych miestach zakopaní, bez akejkoľvek evidencie.

Miestny národný výbor mal veľa starostí s dopravou pri zásobovaní a dopravou občanov do zamestnania. Nebolo v obci pojazdných áut, najmä nákladných. Dočasne bol používaný nákladný automobil od súkromníka Jozefa Maroša, ktorý bol prerobený na plyn z dreva, /v tej dobe bol tiež nedostatok pohonných hmôt/.

Veľa starostí mal MNV s ubytovaním sovietskych vojakov, ktorí tu boli naďalej ubytovaní. Vojaci a najmä

dôstojníci mali často také veľké nároky, ktoré nebolo možné zabezpečiť tak, ako si to priali.

Krátko po oslobodení Stupavy Sovietskou armádou dňa 15. apríla 1945 začala Komunistická strana svoju legálnu činnosť.

15. apríl 19.

V tento deň bola založená Miestna organizácia Komunistickej strany v Stupave.

Založiť MO-KSS v Stupave, bol poverený súdr.Šindelár Karol, Okresným výborom strany v Bratislave.

Znovuzaloženie strany bolo prejednané a pripravené za pomoci ilegálnych členov, ako napríklad s.Štefan Jánoš, Pavol Štéfa, Arnold Jánoš a ďalší.

Súdruhovia zabezpečili širokú účasť robotníkov na prvú ustavujúcu schôdzu, ktorá bola dňa 15.IV.1945, Na túto schôdzu boli pozvaní aj bývalí členovia sociálne-demokratickej strany. Na tejto ustavujúcej schôdzi bolo prítomných 80 členov.

Túto prvú schôdzu zahájil ako menovaný zástupca OV-KSS s.Šindelár Karol.

Vo svojom prejave uviedol, že organizácia KSS v Stupave začína svoju činnosť legálne, a za toto umožnenie ďakujeme a budeme vďační navždy Sovietskej armáde.

Na tejto schôdzi boli prevedené aj voľby do dočasného výboru. Do funkcie predsedu bol zvolený s.Karol Šindelár, ako podpredseda bol s.Uher Šebastian, do funkcie jednatela bol zvolený s.Pavel Štéfa a členovia výboru boli s.Jozef Pecha, a Rudolf Drahoš.

Na tejto schôdzi bol zvolený aj revolučný MMV a členovia, ktorí zastupovali KSS.

Založená MO-KSS na čle s výborom organizácie, chopila sa politickej práce v obci na konsolidovanie povojnových pomerov, najmä v zásobovaní.

Stupava bola teda 5.apríla roku 1945 navždy oslobodená od fašizmu a boli vyhnaní všetci hitlerovskí okupanti z obce, slávnou Sovietskou armádou.

Koniec
stupavskej
buržoázie.

Následky druhej svetovej vojny sa preukázali v našej obci vo veľkom pomere síl buržoázie, ktorá tu vzrástla a ešte zostala. Avšak príchodom sovietskych vojsk do našej obci bola morálna sila buržoázie značne oslabená a rozrušená. Opačne však, jednota robotníckej triedy v týchto dobách bola zasa značne upevnená a bola plne schopná nepriateľskú triedu buržoázie úplne zlikvidovať.

Stupavská buržoázia, ako napríklad Ján Slezák obuvník, Jozef Maroš priekupník, Rudolf Apoštol výkupca zeleniny, zostali ešte v tej domienke, že i naďalej budú vykorisťovať pracujúcich robotníkov a roľníkov. Boli to milionári, lebo robotnícka trieda ich prinútila platiť aj milionársku finančnú dávku. Len dočasne uverili vo víťazstvo sovietskej armády a schopnosť robotníckej triedy v Stupave, avšak sa prepočítali už navždy.

Oslobodenie našej obce sovietskou armádou a zmena pomeru medzi buržoáziou a pracujúcim ľudom v Stupave, vytvorila najlepšie podmienky pre uchopenie moci v našej obci. Preto sa stal pracujúci ľud v obci činiteľom vo vedení a riadení,

Veľmi záležalo na uchopení vedúcej úlohy Dedinskej organizácie KSS v čele robotníckej triedy, ako bude táto udržiavaná a naďalej upevňovaná.

Ukázalo sa však, že DO-KSS v obci udržalo moc vo svojich rukách, viedla robotnícku triedu správne a vedie ju i teraz sústavne k radostnejšiemu životu. Národná a demokratická revolúcia naučila pracujúci ľud našej obce nenávidieť buržoáziu a vykorisťovateľov. Už aj preto, že táto trieda, ktorá žila z práce a mozolov robotníckej triedy, spolupracovala s hitlerovcami a zradila náš pracujúci ľud. Bolo už konečne na čase sa s touto vyúčtovať a navždy znemožniť pánsky - rozkošnícky život na úkor pracujúceho neuvedoméneho ľudu.

Preto na návrh komunistov, ktorí boli ako poslanci v Miestnom národnom výbore za Komunistickú stranu, boli viacerí zaistení. Boli to Ján Slezák obuvník, František Mercl komisár, František Zmajkovič mäsiar, Rudolf Apoštol výkupca zeleniny - milionár, Jozef Maroš priekupca a hostinský, Ján Vaco arizátor hostinca, Lambert Polák obchodník, ktorý už v prvých dňoch po oslobodení začal znova prevádzkať čierny obchod s cukrom, múkou a pod. a okrádal zasa pracujúci ľud.

Predložený návrh na zaistenie kolaborantov a šnelinárov bol prejednaný na zasadnutí pléna MNV. Po prečítaní návrhu došlo k hlasovaniu. Avšak než predseda MNV dal hlasovať, predtým jednotliví poslanci, zastúpení za "demokratickú stranu", po jednom odchádzali zo zasadáčky. Jeden sa omluvil, že mu je zle, druhý zasa musí ísť von a podobne. Urobili tak preto, aby nemuseli hlasovať.

Práve v tejto ešte neucelenej dobe bolo treba, aby poslanci za Komunistickú stranu v MNV boli jednotní a aby správne na každom kroku hájili politiku strany. Preto boli vybraní tí najlepších, u ktorých sa predpokladalo, že preukážu oddanosť a budú oddane v MNV pracovať pre blaho pracujúceho ľudu. Na zasadnutí pléna MNV každému poslancovi bola daná otázka, jestli chce a bude pracovať ako poslanec v MNV. Všetci súhlasili a prehlásili že budú pracovať, len Obadál Jozef prehlásil, že on nemieni pracovať v MNV, lebo preberie do nájomu hostinec na ktorom aj hospodáril až do roku 1951, kedy boli hostince znárodnené.

Sovietski vojaci 5.apríla 1945 oslobodili Stupavu. Po urputnom boji s hitlerovcami nastala chvíľa od-
dychu a občerstvenia ešte na ďalší pochod ku koneč-
nému víťazstvu. Medzi vojakmi a dôstojníkmi sovietskych ozbrojených síl panoval nadšený radostný ruch,

Oslobodený
6.apríl
1945.

spev a prirodzená veselost.

Na druhý deň po oslobodení, teda 6.apríla 1945 bolo rušno a sústreďovanie vojakov na námestí pred kostolom. I keď bolo ešte v dopoludňajších hodinách, trochu zamračené, chvíľami slnečno a pomerne teplo, bolo na námestí rušno a sem-tam bolo počuť melódie sovietskych harmoník.

Teda v časných ranných hodinách nastal letecký poplach. Lietadlo so sovietskym znakom zhodilo menšiu vzduchovú bombu, ktorá dopadla na prostred námestia. Šiesti sovietski dôstojníci i vojaci boli bombou usmrtení. Vojaci, ktorí nám stupavčanom priniesli slobodu, i niektorí dôstojníci nedožili sa návratu domov k svojim rodinám a museli byť pochovaní dočasne v záhrade pri kostole.

Táto nešťastná náhoda, pri ktorej prišli vojaci a dôstojníci o životy, stala sa z určitého nedorozumenia s veliteľom lietadla, ktoré zhodilo túto bombu.

V týchto dňoch sa podobne stalo, že vojenský súd náhle odsúdil vojaka za jeho neprístojné chovanie medzi občanmi v Stupave. Stalo sa aj tomuto vojakovi, že si vypil viac ako bolo treba a potom obťažoval občanov v nočných hodinách. Na upozornenia nedbal a dostal sa až na jeho veliteľstvo, ktoré podľa vojenského poľného súdu rozhodlo trest zastrelením, ktoré bolo aj prevedené v parku kaštieľa.

Nezabudnuteľný 9.máj 1945 stal sa priamo počiatkom nového života v našej obce. V tento deň porazila na hlavu Sovietska armáda hitlerovský fašizmus. Naša republika bola oslobodená a aj naša obec bola už slobodná.

9.máj 1945

Vojaci Sovietskej armády v našej obci usporiadali veľkolepé slávnosti na počesť ukončenia vojny a oslobodenia našej vlasti. V Stupave bolo viac vojenských

útvarov - praporov. Každý vojenský útvar usporiadal si oslavy pri svojom veliteľstve. Tak aj na Pažiti pri cementárskej lanovke usporiadali vojaci mohutné oslavy na počesť víťazstva. Z celej štvrte horného konca na Pažiti zúčastnilo sa na týchto oslavách veľa občanov. Po slávnostnom prejave o ukončení vojny veliteľa prapuru k vojakom, ktorí boli nastúpení vo viacerých radoch, bola slávnosť spestrená kultúrnym vystúpením mnohých vojakov a jednotlivých skupín. Viacerí vojaci predniesli svoje krátke prejavy a po každom nastalo bojové "hurá".

Trebárs v tej dobe mnohí občania ešte málo poznali ruskú reč, predsa porozumeli a cítili v slovách sovietskych vojakov vyjadrenú bratskú lásku k Čechoslovákovi v Stupave.

Vojaci predvádzali rôzne tance, zborové recitácie a bojové vojenské piesne. Skupinové slávnosti začali po 9. hodine a neskôr bola uskutočnená celoobecná slávnosť, ktorá bola zakončená slávnostným pochodom obcou, na ktorej bolo zúčastnených mnoho vojakov a obyvateľov obce. Šprievoz bol doprevádzaný vojenskou hudbou Sovietskej armády.

V prvých dňoch po prvej svetovej vojne v novembri r. 1918 v Stupave bola utvorená tzv. "Národná rada" a na čele tejto bol postavený stupavčan Jozef Béleš. Národná rada mala za úlohu viesť obec a spravovať ju v duchu novej masarikovskej Československej republiky.

Národná rada.

Maďarská a maďaronská buržoázia reagovala na revolučné hnutie, ktoré sa začalo prejavovať v obci medzi pracujúcim ľuďom. Preto táto buržoázia začala organizovať v mestách a dedinách, teda aj v Stupave takzvané "Národné gardy", ktoré mali za úlohu brániť ich majetky. Maďarská buržoázia nechcela len tak ľahko vzdať sa Slovenska, preto organizovala tieto zložky.

Dňa 7. novembra roku 1918 Maďari uzavreli prímerie s veliteľom francúzskych vojenských síl na Balkáne s generálom Franchet d'Espérey.

Podľa zmluvy o prímerí zostávala maďarská administrácia na celom území starého Uhorska /Slovenska/ i v tom prípade, keby jeho časti boli okupované dohodovými vojskami. Na tomto základe začali Maďari posielat svoje vojská do slovenských dedín, teda prišli aj do Stupavy.

Takto bola aj v Stupave utvorená Národná garda /Stupavania ju nazývali Národná ozbrojená stráž/, z radov vojakov, ktorí sa vracali z fronty a veliteľom sa stal nadporučík Weisz. Táto jednotka mala za úlohu udržiavať poriadok, poslušnosť a dusiť príznaky revolučného robotníckeho hnutia. Avšak životnosť takzvanej ozbrojenej stráže zakrátko aj zanikla. Zanikla preto, že viacerí vojaci, ktorí sa vrátili z ruského frontu, ktorí dlhšiu dobu strávili v Rusku ako vojaci - zajatci, vracali sa domov presvedčení o víťazstve boľševikov. Posilnení revolučným duchom a bojom proti vykorisťovateľom, túto ideu rozširovali medzi pracujúcim ľudom a preto tento znemožnil poslanie a činnosť "Národnej gardy", ktorú vtedajšia maďarská buržoázia bola nútená zrušiť.

Zprávy zo Slovenska dostali sa až do Prahy a vyvolali tam veľkú paniku a preto už 6. novembra 1918 pred podpísaním prímeria, pražský Národný výbor poslal na Slovensko slovenských buržoázných vierozvestovateľov - politikov a to Šrobára, Blahu, Dérera, Štefanka, vo funkcii dočasnej vlády pre Slovensko.

Ich úlohou bolo, pomocou bodákov zachrániť otrasený kapitalistický režim na Slovensku a znovu nastoliť pánstvo Českej a Slovenskej buržoázie, aby naďalej žila na úkor pracujúceho ľudu a aby tento bol naďalej pokorený a poslušný.

V tomto období stupavský proletariát podľa ruského vzoru začal si tvoriť orgány, ako zárodok revolučnej moci - robotnícke, roľnícke rady. Z radov robotníkov i, roľníkov zriadilo sa v Stupave protiburžoázne stredisko ako orgán "Červená garda". Táto Červená garda bola utvorená - založená v budove starého hasičského skladišťa v Marhegskej ulici.

Úlohou Červenej gardy bolo udržiavať v obci poriadok a chrániť pracujúci ľud. Chýbalo tu to najhlavnejšie, nebolo schopných organizátorov a skutočných vodcov, ktorí by riadili a usmerňovali utvorenú Červenú gardu. Predsa len ešte v tej dobe boli zlé živnostné pomery a viacerí členovia dali sa - ako sa povie podplatiť od pánstva a buržoázie a preto radšej zanechali revolučnú organizáciu.

Značne oslabená a rôzne prekážky, ktoré boli stavené pred Červenú gardu, najmä zo strany grófskeho panstva, ktoré malo obavy o majetok, táto za krátky čas v Stupave zanikla.

Tesne po prvej svetovej vojne 12.decembra 1918 obsadil Bratislavu oddiel Francúzskych vojakov v počte 240 mužov. Ich úlohou bolo tlmiť revolučné hnutie slovenského robotníctva.

Časť francúzskych vojakov, medzi nimi väčšina legionárov sa ubytovala v Stupave v časti Mástu.

Vtedajší stupavský farár - dekan Imrich Hojsík na týchto legionárov začal verejne i na kazateľnici v kostole nadávať a haniť ich, lebo vraj špinia svätoštefanskú korunu.

Pán farár Imrich Hojsík bol síce až ako stupavský občan, ale stále bol tvrdým Maďarom.

Avšak čo sa stalo u tohoto farára, nebolo to po prvé.

Voľakedy fary v okolitých obciach, ako Záhorská, vo Vysokej, v Mástu podliehali dekanstvu v Stupave.

Farárova
zrada.

Menovaný dekan Imrich Hojsík nebol taký, ako to na kazateľnici hovorieval. K ľuďom bol tvrdý a niekedy i surový. Preto aj v Zohore i vo Vysokej ho tiež občania chceli na plot obesiť. Nieкто z občanov zo Stupavy prezradil ho legionárom a títo ho zasa hlásili svojmu veliteľovi, že dekan Hojsík Imrich na nich nadáva a opovrhuje nimi. Vojaci, prešli už ohňom rozhosli sa, že pred verejnosťou pána farára obesia, aby takto zastrašili ostatný ľud a aby si takto vynútili poslušnosť voči nim. Je pravdou, že medzi pracujúcim ľuďom v Stupave sa rozmáhalo revolučné hnutie a mali veľkú náladu zvrhnúť grófskych vykorisťovateľov. Preto odsúdenie miestneho farára na trest smrti obesením prišlo francúzskym vojenským veliteľom vhod, aby týmto zastrašili pracujúci ľud a ich revolučnú rozhodnosť. Na príkaz francúzskeho vojenského veliteľa prišli legionári do miestnej fary, vyzvali farára a eskortovali ho po hlavnej ulici až do Mástu k veliteľovi, kde tento bol ubytovaný. Nikto však sa nedozvedel, že z akých príčin sa veliteľ asi zmiloval a nedal súhlas na popravu a pána farára prepustil na slobodu. A tak pán farár Hojsík sa potom veľmi ponáhľal domov na svoju faru, ale už nie hlavnou ulicou, ale ako sa povie, za humnami.

Toto nieje rozprávka, ale je to skutočnosť, lebo viacerí starší občania si na toto veľmi dobre pamätajú a rozprávajú o tom.

No ani francúzske vojská . legionári nijak neboli schopní zamedziť revolučné nadšenie pracujúceho ľudu v obci a najmä vojakov, ktorí sa vrátili z bojov na fronte a hlavne tí, ktorí sa vracali z ruského frontu. Za krátky čas francúzske vojenské jednotky taktiež boli nútené zo Stupavy odísť.

Začiatkom decembra roku 1918 prišiel do Stupavy župan menom Zoch, ktorý mal za úlohu zostaviť obecné zastupiteľstvo, na základe zákona zo dňa

Obecné
zastupiteľstvo

28. októbra 1918, ktorým boli zrušené všetky predošlé ustanovenia v obci. Pán župan Zoch prišiel do Stupavy a dal si zvolať tzv. Národnú radu, ktorá sa utvorila ešte v novembri, na čele s pánom Štefanom Bélešom. Všetkým povolaným dal príkaz navrhnuť zástupcov do Obecného zastupiteľstva, ktoré bude ako úradný orgán v Stupave viesť obec. Podľa príkazu pána župana bolo navrhnutých do Obecného zastupiteľstva 10 roľníkov, 10 remeselníkov a 10 robotníkov. Funkciu starostu Obecného zastupiteľstva prevzal roľník Tomáš Malec. Tento však dlho starostom nebol, lebo asi po troch mesiacoch bol z funkcie odvolaný, Skutočnosť, ako ju potvrdzujú mnohí starší stupavčania, bola nasledovná :

Bolo krátko po vojne a zásobovanie potravinami bolo stále pod priemer trochu normálneho života. Najmä medzi robotníkmi sa prejavovala bieda, hlad, nezamestnanosť. Na veľké prosenie obce /vedenia/, u ktorého sa dožadovali robotníci, gróf Károlyi veľkodušne daroval dvoch starých volov na výsek mäsa pre občanov Stupavy. Pán starosta Tomáš Malec, Vaco Ján mäsiar a ešte niektorí sa podvolili, že pripravia volov na výsek mäsa. Že pán gróf daroval dvoch volov, o tom vedeli všetci občania avšak spozorovali, že mäsa je nejak veľmi málo. Medzi občanmi Stupavy našli sa aj čestní ľudia ktorí vedeli, že starosta Malec a mäsiar Vaco polovicu mäsa niekam zašantročili pre stríčka príhodu. Niektorí z týchto ľudí celý prípad oznámil okresnému náčelníkovi v Bratislave. Tento si zavolať starostu Malca do Bratislavy a vynaďal mu. Poučil ho, vraj starosta ako taký, nemôže robiť čachre-machre a hneď ho z funkcie starostu odvolal. Z Bratislavy sa vracal už nie starosta Tomáš Malec, ale už len ako Tomáš Malec. O tejto posmešnej poznámke hovoria ešte i dnes starší občania Stupavy takto :

"Do Bratislavy išiel starosta Tomáš Malec a z Bratislavy došiel len Malec."

Za nového starostu bol zvolený lekár Dr.Eduard Zimprich, ktorý sa za krátku dobu vzdal funkcie, lebo sa vraj nemohol venovať svojmu povolaniu - ako dedinský praktický lekár.

Obecné zastupiteľstvo muselo navrhnúť ďalšieho starostu a bol navrhnutý Tomáš Maroš, ktorý vydržal s Obecným zastupiteľstvom až do septembra roku 1923.

V tomto roku 16.septembra boli prvé obecné voľby. Vo voľbách strana Soc.dem. získala 10 mandátov a preto bol za túto stranu zvolený do funkcie starostu mlynár Karol Binder.

V roku 1927 sa konali druhé voľby a zasa za Soc.dem.stranu bol zvolený Jozef Vachálek.

V roku 1931 sa konali tretie voľby a starostom sa stal za Živnostnícku stranu, živnostník stolárskej dielni Eduard Vyhnálek. Za jeho úradovania v roku 1933 sa predávalo poľovné právo v Stupave a pán Vyhnálek doporučoval, aby celé poľovné právo v stupavskom chotári mal pán gróf. Avšak Obecné zastupiteľstvo s týmto návrhom nesúhlasilo. Preto pán gróf Károlyi sa nahneval a hovoril, že ako sa chudoba môže opovážiť a nesúhlasiť s tým, čo patrí strýčkovi Károlyimu. Tak sa aj stalo, že na Krajinskom úrade zariadil pán gróf a Obecné zastupiteľstvo bolo rozpustené. Krajinský úrad na žiadosť pána grófa menoval Vyhnálka za vládneho komisára, ktorý úradoval až do riadnych volieb.

V roku 1935 boli prevedené riadne obecné voľby. V týchto voľbách strana Soc.dem.získala väčšinu hlasov a preto do funkcie starostu bol kandidovaný Antonín Můza /Červeňák/. Tento zastával starostu až do utvorenia tzv. Slovenského štátu.

Dňa 14.marca 1939 bol vyhlásený tzv. Slovenský štát a na čelo obce bol menovaný ako vládny komisár, člen HSĽS a člen HG František Mercl, ktorý viedol obec až do oslobodenia Stupavy Sovietskou armádou.

Československá sociálně-demokratická strana v Stupave bola založená v máji roku 1907 v letnej záhrade, ktorá bola pri kolkárni vo dvore na Zemanskom - terajšiemu kúpeľníku. Zakladajúcim iniciátorom bol Jozef Vachálek. Za predsedu Soc. dem. strany bol zvolený Ján Rác, zapisovateľom sa stal Štefan Duchta. Ostatní zakladajúci členovia boli Štefan Král, Matej Škrovan, František Daráš, Ján Daráš, Adolf Daráš, Ignác Daráš, Ondrej Šimonič.

Robotnícka strana.

Stupavskí robotníci videli, že ide o stranu, ktorá má v záujme hájiť práva robotníkov a tak nastal príliv do strany, že behom dvoch mesiacov mala táto strana 150 /jedenástopäťdesiat/ členov riadne zaregistrovaných. Ako inštruktor pre/ upevňovanie rastu strany zúčastňoval sa na schôdkach a mával prejavy ústredný tajomník maďarskej Sociálně-demokratickej strany súdruh Kalman Jočák. Dochádzal do Stupavy z bývalého Prešporka - teraz Bratislavy. Každú účasť na schôdzi musel tento tajomník oznámiť na Stoličnom úrade v Prešporku. Na každú schôzku, na ktorej referoval, boli vždy vyslaní dvaja žandári, ktorí stáli po strane prednášateľa a dávali pozor, o čom hovorí. Prednášateľ rečnil slovensky a žandári slovenskej reči nerozumeli, preto súdruh Jozef Vachálek robil tlmočníka a slovarečníka prekladal žandárom do maďarskej reči.

V strane chýbala jednotnosť, zásadný program a oddaní organizátori, v dôsledku toho činnosť strany v roku 1914 zanikla.

Po prvej svetovej vojne v roku 1920 bola znova založená Čsl. soc. dem. strana v Stupave. Zakladanie sa prevádzalo v hostinci bývalého Banoviča, kde teraz je zriadený holičský salon. Za predsedu organizácie bol zvolený Jozef Murányi. Tento býval so svojou rodinou ako podnájomník u roľníka Tomáša Malca, ktorý bol nepriateľom všetkého pokrokového diania.

Tomáš Malec potom aj energickým spôsobom vyzval Jozefa Murányiho, aby sa okamžite vzdal funkcie predsedu, lebo keď tak neurobí, vyháďže ho von na ulicu.

Samozrejme, že J.Murányi tak aj urobil a požiadal predsedníctvo strany o pozbavenie funkcie z predsedníctva, lebo mal naozaj obavy keď ho vyhodí z bytu, kde bude bývať. Murányi mal obavy, lebo v tej dobe bola skutočne veľká bytová kríza, lebo ako aj u Murányiho, nebolo možností poriadit si vlastné bývanie.

V dôsledku celého prípadu, ktorý sa v tejto Soc.dem. strane odohral, bol do funkcie predsedu zvolený Jozef Vachálek. Tento J.Vachálek bol v obci ako murársky majster a zamestnával vždy niekoľko murárov - tovaríšov a pomocných robotníkov.

Organizácia sa zároveň presťahovala do inej miestnosti na Dolnom konci obce, k bývalému hostinskému Kuglerovi, ktorý bol židovskej národnosti a tento tu mal aj obchod. Po krátkej dobe sa organizácia znova presťahovala k bývalému hostinskému Banovičovi. Organizácia musela platiť aj nájomné a preto sa často presťahovávala a vždy tam, kde to bolo lacnejšie, lebo finančných prostriedkov bolo málo.

Preto sa čoskoro presťahovala do nových miestností k bývalému hostinskému na poschodie, v bývalom Županskom dome /terajší podnik Avana/ a dolu je Zelovoc, na Nálepkovej ulici č.776.

Tu soc.dem.strana dokončila svoju slávu v roku 1938, keď vládou tzv. Slovenského štátu boli všetky politické strany rozpustené a zakázané.

Po prvej svetovej vojne v roku 1921 bola aj v Stupave založená Robotnícka telocvičná jednota. Bola založená na podnet robotníckych funkcionárov a aj sa tu združovali príslušníci z robotníckych rodín.

Taktiež na čele vo vedení boli vždy príslušníci robotníckej triedy. V tej dobe a neskôr boli viaceré

Telovýchova
po vojne.

telocvičné jednoty a tak aj v Stupave bola ešte utvorená telocvičná jednota Sokol a Orol. V Sokole sa združovali členovia z bohatších rodín, buržoázie a z členov českej národnosti. V telocvičnej jednote Orol sa zasa združovali príslušníci z rodín výlučne katolíckych - veriacich. Táto jednota bola pod vplyvom miestneho farára - cirkve.

Robotnícka telocvičná jednota sa zrodila a začala svoju činnosť v miestnostiach na Bednárni.

Prvým náčelníkom Jednoty sa stal Ľantišek Soukup. Telocvičná jednota sa dosť často presťahovala.

Buržoázia mala stále snahu znemožniť činnosť tejto organizácie, ktorá sústreďovala mladú pokrokovú mládež. Preto vždy boli vytvárané také podmienky, aby sa presťahovala, aby sa takto vnútila vedúcim činiteľom nechuť v činnosť.

Preto po krátkej dobe sa jednota musela presťahovať do nových miestností na Zemanskom - terajšie kino.

Z rôznych príčin, ktoré po čase boli jednote predstierané, musela sa táto zasa presťahovať do ďalších miestností a to na Dolný koniec, do sále bývalého hoszínca Maroša. Samozrejme jednota musela platiť dosť veľké nájomné z vlastných finančných prostriedkov.

Za nedlho aj z miestnosti bývalého Maroša sa jednota musela znovu presťahovať do miestností terajšieho kina. V tejto miestnosti jednota aj dokončila svoju činnosť v roku 1938, keď boli všetky politické a telocvičné spolky tzv. slovenskou vládou zakázané.

Druhým starostom jednoty sa stal Ján Horáček a práve v tejto dobe činnosť jednoty značne ochabla. Až v roku 1930, keď ďalším starostom sa stal Uher Šebastian, činnosť sa znovu zlepšila a ožila. Náčelníkom sa stal Tomčík Jozef. Jednota v tejto dobe

združovala 80 žiakov a žiačok, 45 dorastencov a 60 mužov a žien. Jednota vykazovala plnú činnosť v telovýchove a kultúrnych podujatiach, najmä verejných cvičení, telocvičných akademií, výletov a podobne. V roku 1934 sa stal starostom Jozef Tomčík a náčelníkom bol Jozef Tóth. Doterajší starosta Uher Šebestian sa stal len čestným starostom. Jednateľom jednoty bol František Tóth, až do zakázania činnosti v roku 1938. V roku 1935 poverený bol funkciou náčelníka zároveň Tóth František. Aby sa činnosť zlepšila a bola pružnou, funkciu náčelníka prevzal a bol ňou poverený s. Jozef Mader, ktorý túto vykonával až do zakázania činnosti.

V tejto telocvičnej jednote aktívne účinkoval aj učiteľ Jano Nálepka po celú dobu od roku 1935 až do roku 1938. Aktívne cvičil medzi družstvom mužov a v tej dobe som bol cvičiteľom mužov ja, pisateľ tejto histórie. Nálepka bol aj tu disciplinovaný a naučil nás, i keď bol len ako radový člen, mnohým vlastnostiam prospešným pre nás a tieto uplatňujeme i teraz. Nikdy nezabudneme na ozajstného učiteľa.

V mesiaci júni roku 1945 mládež v obci si zakladá organizáciu mladých "Sväz slovenskej mládeže" v Stupave.

Založenie SSM

Organizácia SSM mala svoje miestnosti, kde sa poriadali schôdzky, v budove za kostolom, teraz ešte v používaní ako domov dôchodcov.

Prvým predsedom SSM v Stupave bol Jozef Talač a tajomníkom bol Vladimír Berger. Organizácia po založení mala okolo 60 členov. Mládež prejavila veľký záujem o organizáciu a preto aj činnosť bola živá. V organizácii boli sústredení bývalí príslušníci RTJ, ktorí boli organizátormi založenia SSM. Ďalej tu boli mládežníci z radov študentov, ako s. Dušan

Hasák, Miroslav Lukán a ďalší. V organizácii boli vytvorené viaceré výchovné krúžky. Najmä divadelný krúžok vyvíjal svoju činnosť.

Počiatky činnosti organizácie SSM v Stupave boli sľubné a perspektívne - boli vytýčené pekné, pritom veľké úlohy organizácie.

Koncom roku však došlo v organizácii k triešteniu.

Členovia, ktorí v tej dobe boli ako študenti, nemohli sa zmieriť s tým, že vedenie organizácie je v rukách tých, čo neštudovali a nemajú vyššie vzdelanie. Napriek tomu, že organizácia vykazovala aktívnu činnosť, študenti - členovia organizácie trvali na tom, že vedenie organizácie musia mať v rukách členovia s vyšším vzdelaním. Toto počínanie bolo však na členskej schôdzi odsúdené ako rozbíjačstvo organizácie.

Viacerí členovia - študenti prestali byť členmi organizácie SSM a zostali stranou.

Organizácia však nepocítila ochabnutie, činnosť sa opačne zlepšovala a ďalej vyvíjala.

A od roku 1949 /23.IV./ bola vytvorená jednotná organizácia "Československý sväz mládeže".

Pri príležitosti osláv Slovenského národného povstania 29.VIII.1945, v deň prvého výročia uskutočnili sa v našej obci veľké slávnosti.

29. august 1945

V tento deň bola slávnostne odhalená pamätná tabuľa hrdinu kpt. Jána Nálepku na budove školy, v ktorej v rokoch 1935 až 1939 vyučoval. Slávnosť bola zpestrená prítomnosťou a vystúpením sovietskych vojakov, ktorí aj kultúrny program doplnili vo večerných hodinách v miestnosti kina, kde boli slávnosti potom aj ukončené.

V priebehu dňa v popoludňajších hodinách boli usporiadané kultúrne vystúpenia na ihrisku /staré ihrisko ešte pri Cementárni/ a tieto boli aj ukončené

Športovým programom vo futbalovom stretnutí našej futbalovej jedenástky športového klubu a jedenástky, ktorá bola zložená z vojakov Sovietskej armády.

Toto futbalové stretnutie navštívilo mnoho športových fanúškov a aj ostatných obyvateľov. Pred zápasom bola veľká diskusia a presvedčenie, že naša futbalová jedenástka stane sa víťazom.

Trebárs vojenská jedenástka bola poskladaná z vojakov z rôznych miest a možno povedať, že nezohratých, predsa víťazstvo získali vojaci, v pomere 8 : 3 .

Po ukončení zápasu, na počesť futbalového víťaza vojaci usporiadali menšiu slávnosť, na ktorej sa zúčastnili všetci hráči a funkcionári. Slávnosť sa konala v dome vedľa tohoto ihriska /teraz tu býva s.Haršányi Jozef/, v družnom pobavení.

Už v druhej polovici roku 1945 - niekoľko týždňov po vojne, začalo sa v Stupave s úpravou a odstraňovaním pozostatkov trosiek, rozvalín, rozbitých áut, rôznych vojenských zbraní a pod.

Cesta k obnove

V tejto dobe bola v Stupave utvorená tiež vojenská milícia, ktorá bola zložená z riadnych vojenských príslušníkov z našej obce. Milícia bola 32-členná, vystrojená vojenskou uniformou a vojenskou zbraňou. Veliteľom milície bol vtedy práporčík Schmida a táto jednotka bola dočasne ubytovaná v kaštieli po grófovi, ktorý v tej dobe bol prázdny - voľný. Táto ozbrojená jednotka mala za úlohu udržiavať v obci poriadok a dozor pri odstraňovaní vojenských zbytkov rôznych zbraní.

Aj Miestny národný výbor mal veľa starostí očistiť obec, jej ulice od pozostatkov po vojne. Na cestách, chodníkoch, v záhradách, boli zanechané trosky áut,

rôznych zbraní a munície. Bolo treba previesť rôzne opravy chodníkov, mostíkov a i porušených ciest. Toto všetko si vyžadovalo veľa obetavých a oddaných občanov obce, aby naďalej slúžili občanstvu našej obce. Viaceré sklady munície, ktoré tu museli zanechať hitlerovské vojská, bolo treba odstrániť a zničiť. Pod dozorom vojenských znalcov Sovietskej armády naši niektorí občania aj túto prácu previedli a muníciu prevážali na pole pri Bažantnici, kde táto bola zneškodnená - išlo najmä o delové náboje a letecké bomby menšej ráže.

Po oslobodení našej obce značná časť obyvateľov, najmä mužov bola zapojená v pomocných prácach prítomnej tu Sovietskej armáde. Bolo treba sa zotaviť a pripraviť sa na ďalšiu bojovú cestu cez Rakúsko do Berlína. Niektorí občania boli pri preprave rôzneho vojenského materiálu, zariadenia, munície a pod. Iní zase pomáhali pri oprave a zriaďovaní mostov, aby sa postup vojsk urýchlil. Tak tomu bolo aj pri stavbe dreveného mostu na rieke Morave, kde zahynul stupavský občan Obadál Ján, ktorý sa v rieke utopil.

Ľud a armáda

Taktiež pri presune hovädzieho dobytku bolo treba viac občanov, lebo armáda si takto udržovala tzv. živú chladničku mäsa.

Veliteľstvo vojsk v obci v spolupráci s MŤV uskutočnili výber spoľahlivých súdruhov, ktorých bolo okolo 60 a boli všetci vyzbrojení vojenskými puškami. Ich účelom bolo previesť prieskum po horách a tieto očistiť od prípadne skrývajúcich sa hitlerovcov alebo benderovcov, vojenských zbehov.

Pokiaľ boli nemecké vojská v Stupave i po ich ústupe, bola obec značne vydrancovaná a to najmä životné články potravín.

Príchod Sovietskych vojsk do našej obce značne pomohol obyvateľstvu v predbežnom zásobovaní potravnými článkami. V prvých dňoch Sovietska armáda pomáhala pri zásobovaní najmä chlebom, mäsom, tabakom, cigaretami, slaninou, ba i vínom.

Sovietski vojaci boli poväčšine ubytovaní po jednotlivých domácnostiach. Boli to naozaj vojaci s ľudským srdcom; keď spoznali niektorý nedostatok v rodine, boli ochotní vždy zabezpečiť, zaobstarat' všetko, čo v rodine, kde boli ubytovaní, bolo potrebné.

Už v prvý deň oslobodenia našej obce Miestny národný výbor začal aktívne pracovať. Aj náš Miestny národný výbor začal uvádzať do života Košický vládny program. Od činnosti a aktivity národného výboru záviselo, ako rýchle bude postupovať obnova občianskeho hospodárstva a zkrášlenie vzhľadu obce.

Stupavská buržoázia ešte aj po oslobodení sa snažila všemožne brzdiť, podlamovať a zúžovať právomoc Národného výboru. Organizovala všemožný boj na úplné znemožnenie činnosti a práce Miestneho národného výboru, Napríklad bola organizovaná zbierka finančnej pomoci pre obrodienie a oživenie činnosti našej obce. Občania našej obce pochopili potrebu a zbierka sa naozaj pekne vydarila. Vedúcim skupiny, ktorá bola MNV poverená zbierkou, bol Štefan Jakubovič. Skupina ukončila zbierku na Dolnom konci u bývalého hostinského Jozefa Maroša. Zbierkou bolo takto získané pre obec celkom 300 tisíc Kčs. Táto poverená skupina, pokiaľ prišla z Dolného konca na MNV, zo zbierky chýbalo viac, ako 150 tisíc korún. Vedúci skupiny, ktorý bol poslancom MNV za demokratickú stranu nevedel, alebo nechcel priznať, že ako sa takýto prípad mohol stať. Neskoršie sa však zistilo, že chýbajúce peniaze cestou z dolného konca od obeda

do večera táto skupina utratila po hostincoch. V tej dobe ešte na tejto ceste a z dolného konca po MNV bolo šesť hostincov.

Právoplatnosť revolučného Národného výboru sa všemožne snažila buržoázia podlamovať a dokazovať jeho neschopnosť. Zástupcovia v NV za demokratickú stranu pri zasadnutiach, keď došlo k hlasovaniu pri dôležitých otázkach, zdržovali sa hlasovania, aby pred občanmi mali možnosť hovoriť to my nie, to komunisti. Komunistická strana však pod vedením miestnej organizácie v obci, s úspechom odrážala všetky ich útoky a špekulácie a dosahovala úspechov preto, že sa opierala o ľud, o dôveru viacerých zástupcov v NV, ktorí mali na srdci skutočné zlepšenie pomerov v obci pre pracujúci ľud.

Miestny národný výbor sa tak postupne stal orgánom moci v našej obci.

Po oslobodení ako prvý bol poverený funkciou predsedu MNV Móza Antonín /nazývali ho amerikou/. Vykonával túto funkciu za komunistickú stranu, avšak po krátkom čase bol uvoľnený, lebo nezvládol tak dôležitú funkciu.

Potom ako druhý bol poverený funkciou predsedu za Komunistickú stranu s.Pecha Jozef, ktorý taktiež nemal organizačné schopnosti a musel byť uvoľnený. Ako ďalší bol poverený vykonávaním funkcie predsedu MNV s.Drahoš Rudolf, ktorý vykonával túto funkciu skoro dva roky. Všetci títo predsedovia boli volení za Komunistickú stranu v Stupave.

adolf Potom ako ďalší predseda MNV bol za Demokratickú stranu Daráš ~~Rudolf~~, ktorý nie dlho túto zastával. Vo februárových dňoch v roku 1948, keď robotnícka trieda prevzala moc úplne do svojich rúk, bol postavený do funkcie predsedu s.Jánoš Arnold. V ďalšom volebnom období bol poverený s.Daráš Ignác. Potom bol

zase zvolený do funkcie s.Mader Vojtech, ktorý neskôr-
šie odišiel na štúdium pravosúdia. Potom vykonával tú-
to funkciu János František.

Od volieb v roku 1957 vykonáva funkciu predsedu MNV s.
Mader Jozef, teda po tri volebné obdobia, do roku 1964.

Taktiež veľký význam pre zabezpečovanie poriadku v no-
vej ľudovo-demokratickej republike bol nový bezpečnost-
ný aparát. V našej obci bola taktiež zrušená činnosť
žandárskych staníc.

SNB

Bol tu ustanovený Sbor národnej bezpečnosti a aj dnes
máme v obci dvoch príslušníkov, ako okrskových zmoc-
nencov. Je to s.Hanke Felix z robotníckej rodiny a s.
Červeňák Štefan z robotníckej rodiny, ktorý sa aktív-
ne zúčastnil v SNP. Oba sú členmi strany KSČ.

Okrskoví zmocnenci majú za úlohu strážiť a prevychovávať
ešte nezodpovedných a ľahostajných ľudí, ktorí sa na-
priek všetkým opatreniam dopúšťajú rôznych výtržností
alebo i krádeží.

Treba povedať, že spôsob a prevýchova podobných ľudí
je úplne rozdielna s metódami, ktoré mali žandári za
takzvaného Slovenského štátu. Vtedajší spôsob bol pri
prevýchove len s obuškami, čo treba úplne odsúdiť ako
pod ľudskú dôstojnosť. Túto tupú, bezcitnú esesácku
metódu v našej obci pocítili na žandárskej stanici za
politické presvedčenie viacerí súdruhovia, ako Pecha
Jozef, Jelašík Tomáš, Štefa Pavel a ďalší súdruhovia.
Za okupácie bolo v Stupave šesť žandárskych posluho-
vačov. Žandárska stanica bola umiestnená v budove
vedľa MNV, ktorá je teraz majetkom s.Šemberu Jána,
predsedu SPB. Budova bola majetkom MNV a v roku
1963 bola mu odpredaná.

Terajší okrskoví zmocnenci SNB sú pomocníkmi NV, ktorí
chránia a predchádzajú rôznymi opatreniami rôznym ne-
dostatkom. Terajšia úradovňa - okrsek je umiestnený
na prvom poschodí v budove na MNV.

V máji 1945 bol vydaný zákon - dekrét o dosadení národných správ na majetky okupantov, zradcov a kolaborantov. Tento dekrét presadzoval do života Miestny národný výbor.

Národná
správa.

V našej obci bolo viac národných správcov, najmä v obytných budovách na hlavnej ulici, teraz ul. kpt.Nálepku. Viaceré budovy po veľkoobchodníkoch, niektoré živnosti a podniky, ktoré tu zanechali ich majitelia, boli starostlivosťou vedené národnými správcami. Aj naša stupavská cementáreň bola pod národnou správou.

Národní správcovia úzko spolupracovali so závodnými radami, ako napríklad v cementárni. Táto forma sa stala veľkým úderom pre buržoáziu, lebo táto stále dúfala, že všetky vlastníctva prevezmú do svojich rúk.

Utvorenie národných správ a závodných rád stalo sa veľkou porážkou a prekážkou ďalšieho bezpracného bohatnutia buržoázie v obci.

Aj samotné závodné rady ROH stali sa trňom v oku pre stupavskú buržoáziu a vykorisťovateľov. Ako prvý v obci bol utvorený závodný výbor pri Cementárni a jeho prvým predsedom sa stal Anton Jurkovič. Závodný výbor sa stal strážcom majetku a spolu s robotníctvom mal za úlohu povzniesť úroveň výroby, ktorá bola prechodom fronty značne ochromená.

Pre ďalšie upevnenie zväzku robotníckej triedy s roľníctvom, malo obrovský význam vydanie dekrétu z 21.júna roku 1945 o konfiškácii všetkej pôdy a majetku zradcov do rúk pracujúceho roľníka.

Konfiškácia
pôdy.

Prideľovanie konfiškovanej pôdy bezzemkom, malým a stredným roľníkom prevádzkal Národný výbor cestou roľníckej komisie.

Na návrh Miestnej organizácie KSS bola pri MNV zvolená

roľnícka komisia, v ktorej boli za KSS Daráš Ignác, Štefa Pavol, Tóth Jozef, Šindelár Karol, Móza Antónín. Za roľníkov tu bol s.Sokol Matej, Lachkovič Jozef a za nepartajných tu bol s.Gabriel Alexander. Na návrh tejto komisie bolo rozdelené 495 há pôdy. Parcelácia pôdy, to nebola jednoduchá záležitosť. Falošní proroci z Demokratickej strany snažili sa pracujúci ľud presvedčiť, že nový spôsob života neprinesie nič lepšieho, a snažili sa dokazovať, že by bolo spravodlivejšie nechať pôdu naďalej pánom statkárom a cirkvi. Ich všetka snaha bola však zbytočná.

V týchto dobách zavítal viackrát do našej obce zakladajúci člen KSS, neochrozený bojovník dedinskej chudoby, záhorák Marek Čulen. Na verejných shromaždeniach posmeľoval pracujúcich robotníkov a roľníkov, aby neverili buržoáznej demagogii a aby n čakali a pôdu rozparcelovali.

Posmelený ľud si chcel rozdeliť aj krásnu grófsku záhradu - park s kaštieľom. A to zo zlosti nad tým, že do tejto bol im prístup zo strany grófa vždy zakázaný. Zdravý rozum ale zvíťazil nad prejavom oprávnenej zlosti ľudu. Park nebol povolený rozparcelovať. Len časť bola daná k dispozícii cestnej správe na vyrovnanie nebezpečnej zákruty na hlavnej ceste Bratislava - Praha. Budúcnosť však dala plne za pravdu to-
muto rozhodnutiu Národného výboru. Dnes sa už grófsky kaštieľ po renovácii dokončuje pre Ústav domu dôchodcov, v ktorom bude odpočívať na 400 chovancov. Park sa tiež upravuje a bude slúžiť ako stánok prírody a oddychu.

Miestna organizácia neustále ukazovala, že upevňovanie a rozširovanie národného frontu je hlavnou podmienkou rýchlejšej konsolidácie pomerov v našej obci. Organizácia KSS mala na zreteli, že upevnenie Národného frontu

Upevňova-
nie národ-
ného fron-
tu.

bude predovšetkým znamenať posilnenie vedúcej úlohy robotníckej triedy v rámci NF. To znamenalo stále čím viac zapojovať do práce všetky masové organizácie a takto postupne vytláčať buržoáziu z NF.

Buržoázia však si bola vedomá vlastného zániku a snažili sa rôznym spôsobom znemožňovať, aby jednotlivé masové organizácie sa zúčastňovali na zasadnutiach Národného frontu. Na každom kroku propagovala buržoázia chápanie Národného frontu, ako nezásadovú koalíciu politických strán.

Buržoázia, ktorú v plnej miere zastupovali stúpenci Demokratickej strany, ako Hrica Alojz, Jakubovič Štefan a ďalší často dokazovali "národný výbor, národný front nemá mať s politikou nič spoločného", ako aj organizácia SPB a SSM - tí majú byť na hrisku a v borách a nemiešať sa do politiky. Takéto boli názory stúpencov Demokratickej strany - zástancov buržoázie. Bolo treba sústavne odhalovať buržoáziu a jej stúpencov na každom kroku, a takto odhaľovať zákerného nepriateľa jednoty pracujúceho ľudu.

Cez letné mesiace v roku 1945 sa značne situácia v našej obci zlepšila. Doprava sa zlepšila pre cestujúcich do Bratislavy, či už vlakom, alebo autobusom. Zlepšilo sa aj zásobovanie, čomu značne prispela prvá národná žatva. Veľkého rozmachu dosiahli nedeľné celoobecné smeny. Robotníci, roľníci, pracujúca inteligencia, zúčastňovali sa pri opravách, obnove hospodárskeho zariadenia a komunikácií. Napríklad, veľké množstvo robotníkov cestovalo za prácou do Bratislavy. Po vojne boli všetky osobné vozne značne poškodené a okná rozbité. Blížila sa zima a bolo treba tieto poopravovať. Mnohí cestujúci v nedeľných smenách poopravovali železničné vozne a okná tak, aby mohli bezpečne aj v zime cestovať. Táto snaha značne prispela k hospodárskemu životu našej obce.

Dňa 25. októbra 1945 bolo znárodnenie slávnostne vyhlásené. Do rúk ľudu prešli banky, peňažníctvo a všetky priemyselné podniky a závody. Stupavská cementáreň stala sa vlastníctvom ľudu a ďalšie podniky ako stolárstvo po bývalom vykorisťovateľovi Vyhnálkovi, konzerváreň, Lesný závod, Sodovkáreň a iné.

Znárodnenie
priemyslu.

Vychádzajúc zo zásad Košického vládneho programu, aj Miestna organizácia požiadavku znárodnenia uskutočňovala. Znárodnenie priemyslu značne pozdvihlo uvedomenie pracujúceho ľudu, ktoré sa preukazovalo v aktívnej práci a pomoci ďalšieho zvelačovania hospodárstva, ako v cementárni, tak aj na iných úsekoch a závodoch.

Stupavská buržoázia a všetci jej stúpenci - živnostníci, obchodníci, špekulanti, ako bol Vyhnálek Eduard živnostník stolárstva, Ján Slezák, murársky majster, Apoštol Rudolf, Slezák Ján obuvník a ďalší, snažili sa všemožne podkopávať a oslabovať autoritu Miestnej organizácie KSS. Pod rôznymi zámienkami a sľubmi prehovárali robotníkov, aby nevstupovali do KSS, ale radšej do Demokratickej strany. Sľubovali im rôzne výnosné zamestnania a podobne. Takto sa im aj podarilo niektorých robotníkov získať na svoju stranu. Avšak všetko ich úsilie bolo zbytočné. No napriek tomu neustávali v ich podryvaní jednoty nového ľudovo-demokratického zriadenia. Demokratická strana sa snažila využívať všetky možnosti. Získavala do svojich radov všetky reakčné živly z bývalých politických strán, ako HSĽS, živnostníckej, agrárnej, aby tak upevnila svoje rady početne, lebo už sa pripravovali na voľby, ktoré mali byť v roku 1946. Počítali, že v týchto voľbách vyjdú ako víťazi a stanú sa vedúcou stranou v obci.

Okrem znárodneného priemyslu, ako cementáren, konzerváren, zostávala stále v nemalej miere v pozornosti taktiež konfiškácia najmä všetkých budov a hospodárstva po grófovi, cirkevná pôda a ostatná pôda, ktorú tu zanechali tí, ktorí odišli za hranice pred rokom 1945, lebo mali strach pred socialistickým zriadením. Blížil sa koniec roku 1945. Sovietski vojaci v septembri roku 1945 odchádzajú zo Stupavy a ľúbia sa s priateľmi, ktorých si v obci získali.

Politika DS
a buržoázie

Blížila sa zima, prejavil sa nedostatok uhlia a iné ťažkosti, ako po vojne. Stúpenci DS sa snažili túto nepriaznivú situáciu využiť vo svoj prospech. Do funkcií v strane DS dostávajú sa rôzne živly z bývalých fašistických strán a začínajú možno povedať studený boj proti komunistom. Začali propagovať, že všetkému zlu a nedostatkom sú na vine komunisti. Podobnou tendenciou ich podporovali príslušníci buržoázie, ktorí počítali na spoločné víťazstvo s DS vo voľbách, ktoré mali byť v máji roku 1946. Na víťazstvo vo voľbách v roku 1946 sa značne pripravovali príslušníci DS - najmä vedúci činitelia, za pomoci predstaviteľov buržoázie, už v jeseni roku 1945.

Prepočítali sa stupavskí činitelia Demokratickej strany, lebo od robotníctva boli izolovaní, poriadali len tajné schôdzky. Komunisti s politikou strany vystupovali otvorene pred pracujúci ľud, hovorili o dobrých výsledkoch, ale aj o nedostatkoch a tak si získali plnú autoritu a podporu v pracujúcom ľude, čo sa aj vo voľbách v roku 1946 ukázalo.

Buržoázia, zakuklená maskou Demokratickej strany sa sústavne pokúšala získať prvenstvo v obci. Avšak uvedomelosť a vernosť robotníctva pod vedením

Robotník na
čele boja.

Miestnej organizácie KSS v Stupave, dostáva sa na čelo boja a ucelená jednotnosť značne oslabuje pozíciu buržoázie a politiku DE v obci.

Rozhodnosť robotníckej triedy sa preukázala v úsilí povzniesť naše hospodárstvo na každom úseku. Najmä robotníci z cementárne dokázali svojou odhodlanosťou, že zimné opravy strojov a zariadenia značne skrátiť v závode. Robotníci dokázali, že spoločným úsilím a jednotnosťou dá sa dokázať veľa. Úsilie cementárskych robotníkov sa preukázalo najmä v tom, že plán výroby cementu a jeho plnenie bolo, každým obdobím dodržiavané a pokračované.

Odhodlanosť robotníkov a vernosť Komunistickej strane bola na každom úseku preukazovaná. Vo voľnom čase robotníci opravili most na Zemanskej uličke, viackrát bol prevezený zber kovového šrotu, aby sa pomohlo hutiam.

Mnoho v brigádnických hodinách odpracovali robotníci pri nakládke kameňa v kamenolome v Propadlom a to najmä po nedeliach. Bolo to potrebné preto, že výroba sa zvýšila a dodávka kameňa pre výrobu cementu bola nedostačujúca.

Po prechode frontu v júli roku 1945 boli aj stupavská roľníci vo veľmi zlej situácii. Najmä pred žatvou boli roľníci našej obce bez živého i mŕtveho inventáru. Ba mnohí boli aj bez finančných prostriedkov. Pred prechodom fronty a v priebehu mnohí roľníci prišli o kone, ba aj o povozy a viaceré stroje poľnohospodárske boli znehodnotené - poškodené.

Aby sa značne zlepšila hospodárska situácia u roľníkov k zvýšeniu poľnohospodárskych výrobkov, Miestna organizácia KSS vyvinula všetko úsilie pre pomoc malým a stredným roľníkom.

Značnú pomoc dostala naša obec najmä roľníci, ktorí zabezpečoval MNV od velenia Sovietskej armády. Najmä

Pomoc
roľníkom

v záprahu konských počahov, bolo poskytnuté množstvo koní pre jednotlivých roľníkov, ba aj novým majiteľom pôdy.

Miestny národný výbor podľa možností poskytoval pomoc pre roľníkov aj strojovým zariadením a brigádnikom pomoc pri opravách jednotlivých strojov. Najmä odborníci zo stupavskej cementárne značne sa podieľali pri pomoci opráv strojov u jednotlivých roľníkov. Zpomedzi viacerých odborníkov cementárne značne sa zaslúžili a zaslúžia si pochuľu, ako bol s.Štefan Fabián, Ján Holúbek, Pavel Jakubovič, Kozma Lajoš a viacerí ostatní.

Mnohým roľníkom boli pridelené kone od Sovietskej armády preto, aby sa pomohlo pri obrábaní pôdy pre dopestovanie poľnohospodárskych produktov, ktorých bolo po prechode frontu nedostatok. Kone boli pridelené za minimálny poplatok a mnohí roľníci tento nepreplatili MNV, čo im bolo aj neskôr odpustené.

Menová reforma našej obce koncom októbra 1945 mala značný vplyv na šmelinárov a viacerých špekulantov, ktorí po vojne na úkor poctivých ľudí začali bohatnúť.

Menová
reforma.

Pri tejto reforme došlo k výmene protektorátnych korún a slovenských korún. Výmena starých peňazí za nové československé sa uskutočnila v oboch prípadoch v pomere 1:1, teda koruna za korunu.

V hotovosti bolo vymenených občanom len 500,-korún na osobu a zvyšok sa vkladal do ústavov na peňažné vkladné knižky. Všetky vklady v peňažnom ústave boli viazané a prestali sa úrokovať.

Väčšina obyvateľov si svoje úspory vymenili len v hotovosti. Ale niektorí, ako uvedení šmelinári a špekulanti, svoje nadpriemerné peniaze museli si odvieť na viazaný vklad.

Tieto vklady si mohli čerpať len vo výnimočných a nutných prípadoch, so súhlasom MNV. Medzi takých šmeliárov alebo špekulantov patrili Lachkovič Štefan - hostinský, Baďura František - živnostník, Vachálek Štefan - murársky majster a iní.

Výmenu peňazí pri tejto menovej reforme, vedeli využiť a zneužiť vo svoj osobný prospech uvedení špekulanti a aj viacerí ostatní. A to tým, že svoje vyššie sumy peňazí dávali na výmenu tým, čo nemali na výmenu nič, alebo málo. Za túto službu ich potom odmenili nejakou korunou.

V roku 1946 po prvý raz po oslobodení oslavoval sa sviatok 1.mája v Bratislave. Okolité obce, ako Stupava, Marianka, Záhorská Bystrica, Vysoká, Devínska Nová Ves, Borinka, zúčastňovali sa každým rokom na oslavách 1.mája v Bratislave. Účasť obce na oslavách 1.mája sa uskutočňoval v Bratislave preto, že oslavy v Bratislave stali sa naozaj mohutnými.

Oslavy 1.
mája 1946.

V našej obci každým rokom organizovala tieto oslavy Dedinská organizácia KSS. Odchod manifestantov zo Stupavy do Bratislavy sa uskutočňoval na nákladných autách, autobusmi i osobnými autami.

Z jednotlivých závodov a podnikov bola účasť organizovaná spoločne. Teda účasť na oslavách v Bratislave bola naozaj mohutná. Jednotlivé obce svojich účastníkov doprevádzali dychovou hudbou i v samotnom sprievode v Bratislave.

Z našej obce bol pekne organizovaný sprievod osláv 1.mája, ktorý sa zúčastnil v Bratislave jak v roku 1946, tak aj v ďalších rokoch. Stupavské závody, podniky a najmä cementáreň zpestřili sprievod alegorickými vozmi. V roku 1949 najkrajšiu účasť a spestrený sprievod alegorickými vozmi mala Stupava. Toto vyhodnovenie bolo v rámci okresu Bratislava-vidiek.

V začiatku prvých rokov bolo zvykom, že po návrate z

Bratislavy, ktoré bolo obyčajne po obede a večer, bola poriadaná veselica - zábava.

Osláv sa zúčastňovali roľníci, robotníci, pracujúca inteligencia, starí, mladí i školská mládež, súdruhovia učitelia. Všetky závody boli v Bratislave sústredené do jedného celku a na čele so zástavami a transparentami. Počas pochodu v sprievode bolo veselo, hudba, spev a nadšenie.

Rok 1946.

Miestna organizácia Komunistickej strany v Stupave v predvolebnej kampani sa pripravovala na voľby pod heslom "Republique více práce, to je naše agitace"! Mohutné budovateľské nadšenie pracujúcich, pod vedením komunistov, to bola najpádnejšia odpoveď na zúrivú predvolebnú kampan buržoáznej reakcii sústredenej v Demokratickej strane.

Májové voľby 1946.

Miestna organizácia KSS bola početne silná a všetci jej členovia boli zapojení do presvedčovacej masovo-politickej práci v obci. Z členov strany bolo utvorených mnoho dvojíc, ktoré sa zúčastňovali agitácie medzi voličmi. Pri agitácii členovia KSS nehovorili len slová a sľuby, ale hovorili o činoch pracujúceho ľudu našej obce, ktoré videli všetci občania našej obce.

V Stupave bola uskutočnená predvolebná manifestácia, ktorá sa konala vo dvore, kaštieľa, terajšieho Domu dôchodcov, Ako rečník na tejto manifestácii bol s. Viliam Široký, vtedy predseda ÚV-KSS. Na tejto manifestácii sa zúčastnilo možno povedať 2 až 5 tisíc občanov. Po manifestácii vo večerných hodinách bola tu dodržaná aj tanečná zábava - veselica.

Takto teda 26.mája roku 1946 prebehli voľby do NV. V našej obci nadpolovičnú väčšinu hlasov získala Komunistická strana.

Vo voľbách bolo dokázané, že pracujúci ľud má dôveru v Komunistickú stranu.

Treba však otvorene povedať, že stupavská buržoázia používala ako nástroj zavádzanie pracujúceho ľudu. Demokratickú stranu a niektorých robotníkov oklamala - dali svoj hlas pre Demokratickú stranu a vstúpili do jej radov. Takto sa vyjadrili - napríklad Štefan Brezovský a ďalší iní, ktorí keď sa presvedčili o falošnej politike DS, túto zanechali a vystúpili z radov členstva.

Svedectvo o voľbách pred päťdesiatimi rokmi v našej obci dokazujú nám skutočné udalosti, ktoré v krátkosti spomeniem.

Voľby v
r.1910.

Ešte v roku 1910 bolo samozrejmosťou, že v obci patrila ľuďom sotva jedna tretina pôdy. Tento sokáš /spôsob/ bol zavedený v celej uhorskej krajine. Samozrejme, že Stupava nebola žiadnou výnimkou. Všetka ostatná pôda - oráčina, lesy, pastviny, lúky, sady - patrili pántvu grófa Károlyiho.

Zaujímavosťou bolo i to, že uhorská vláda nedovolila, aby obec alebo i okres mala svojho národnostného /slováka/ poslanca v obecnej rade. Bolo už zaužívané, že uhorská vláda mala právomoc presadiť svojho vyvoleného poslanca - kandidáta takmer vždy a všade, kde to situácia pre vtedajšiu vládu vyžadovala.

Kandidátov v obci i v okrese, ba aj vo vláde si navrhovala buržoázia sama.

Tak tomu bolo aj v Stupave, kžed v predvolebnej kampani bolo vyhlasované búbnom, že volieb sa môžu zúčastniť všetci obyvatelia. Avšak v deň volieb boli k samotným voľbám pripustení len tí voliči, ktorí mali preukázateľnosť, že majú zaplatené všetky dane. Preto sa stalo, že k volebným urnám neboli pripustení aj bohatí roľníci, lebo mnohí nemali vyrovnané dane. Práve preto, že v tej dobe boli pomery naozaj

ťažké, aby si i ten bohatý roľník mal možnosť odkladať peniaze na zaplatenie daní. A preto páni pri voľbách túto situáciu využívali.

Voliči, ktorí neboli vo volebných zoznamoch uvedení, mali možnosť toto reklamovať a bol im predložený skutočný zoznam voličov. Keď však v zoznamoch neboli uvedení, že majú právo voliť, bolo im hovorené, že voliť môžu len tí, ktorí majú zaplatené aspoň minimálnu časť svojej dane, takzvanej /census volebný/. Aký bol predvolebný spôsob, taký museli voliči prísne dodržiavať.

Volieb sa zúčastňovali mnohí voliči neuvedomelí, bez vlastných podnetov, ktorí sa nestarali o svoje sebaurčenie a išli voliť na príkaz svojho pána veľkomožného, pána slúžneho, notára, farára, bez národnostného cítenia. Všetci ľudia museli vidieť zväžanie voličov na konských vozoch a ako títo táborili v deň predvolebný, sprievody so zástavami, ktoré sa schádzali po celý deň v prachu silníc. Cesty boli v tej dobe samozrejme rozjazdené biatom, prachom a preto voliči zo susedných obcí sa museli vybrať z domu už za noci, alebo už večer pred voľbami.

Voliči museli pozorovať a priamo museli byť zvedaví na predvolebné kuchyne, akým spôsobom sa varí mäso na guláš, ktoré určené ľudia z radov sluhov pánstva, rozdeľovali v tábore voličom. Rozdávala sa tu i slanina a klobásy. Je pravdou, že vtedajšie vládne kruhy venovali veľké množstvo peňazí na predvolebnú kampan.

Zvláštnosťou bolo i to, že voliči museli byť pri tom, aby videli, ako sa rozdáva pálenka a koľko litrov sa tejto za deň minie. Páni sa snažili využívať všetky slabé stránky ľudí, aby si ich získali pri voľbách. Bolo dovolené, že chlapi si mohli porúčať a koľko stáli vypiť, aj dostali. Minulo sa preto mnoho litrov

pálenky za deň, lebo bolo takých chlapov viac, ktorí s hrdinskou odvahou prehlásili, že keď mi nedáte dva - tri litre, tak s Vami nejdem voliť. Bolo mnoho voličov z radov, najmä chlapov, ktorí boli už od pálenky porazení na hlavu, v blate alebo v prachu a ešte žiadostivo breptali o pol deci.

Takýto bol spôsob pánstva vládnuúcich kruhov, ako za- medziť reptaniu alebo neposlušnosti, voliť už vyvo- leného kandidáta. Takto bol udusený aj protest proti kandidátom v týchto voľbách stupavských, v roku 1910. Tu, na stupavskej pažiti bolo táborové stanovište. Celý tábor bol pálenkou ukrotený a ľahko boli potom zvolení do obecného vedenia pánski prisluhovači. Ďa- lej vyvolení bohatí roľníci, ktorí svojou poslušnos- tou a bohabojnosťou boli v láske pánstva.

Vyhlásenie budovateľského programu 8. júla 1946 malo značný ohlas medzi pracujúcimi našej obce. Najmä v radoch robotníkov sa preukazovalo nadšenie a mož- no povedať radosť, že naozaj len Komunistická stra- na hovorí ľudu pravdu. Lebo vraj v predvolebnej kam- pani sa hovorilo o budovateľskom programe, čo sa stalo aj zákonom. Presvedčili sme sa - hovorievali - že komunisti mali pravdu.

Budovateľský program.

Mnoho sa hovorilo medzi pracujúcim ľuďom u nás v ob- ci, že jedine komunisti majú pravdu. Tak, ako pri návrhoch Košického vládneho programu, tak aj teraz mali komunisti len konštruktívne návrhy, ktoré sme- rujú v prospech pracujúceho ľudu.

Vyhlásenie budovateľského programu a jeho obsah vy- žadoval tiež zlepšenie práce národného výboru. Preto po voľbách došlo aj k zmene v zostavení zastúpenia poslancov v NV za KSS a za DS a nepartajných.

Trebárs reakcia našej obce bola donútená súhlasiť s

budovateľským programom, predsa podkopnú činnosť DS prevádzkala ďalej.

Častokrát členovia za DS zastúpení v NV vystupovali a ohradzovali sa, že prečo v NV má KSS väčšie percento svojich členov. Nijak nevedeli pochopiť alebo nechceli, že vo voľbách pracujúci ľud dal svoj hlas pre Komunistickú stranu.

Prehlasovali zástupcovia DS, ktorí boli členmi v MNV, že voľby boli falošné a musí dôjsť k úprave. Podobné falošné tendencie vykladal napríklad Alojz Hrica, Štefan Jakubovič a niekoľkí ďalší. Avšak ich podkopná a činnosť bola na každom kroku vyvrátená a pred robotníkmi nepochodili - neskôr boli úplne odstránení.

Pracujúci ľud našej obce znova prejavuje značné sympatie ku Komunistickej strane. Cestou rozhlasu a novinami občania obce sa dozvedáme, že 25. októbra roku 1946 bola zákonom vyhlásená dvojročnica. Dvojročný plán, vytýčený na roky 1947 až 1948 mal za úlohu dokončiť úplnú obnovu vojnou zničených úsekov hospodárstva.

Dvojročný plán.

V našej obci MNV zameriaval svoju činnosť na vyššiu pomoc poľnohospodárstvu, roľníctvu, pozemkovej reforme /dokončenie/ na pôde po grófovi Károlyim. Občanom, ktorým bola pridelená orná pôda a stavebné pozemky, vola staovená a vypočítaná výška poplatku za geometrické vymernie pôdy.

V podnikoch a závodoch boli ďalej pod vedením závodných organizácií ROH uskutočňované brigádnicke nedeľné smeny. Práca v organizovaných smenách bola zameraná na úplné odstránenie ešte zvyškov stôp po vojne. Ďalej boli v podnikoch a závodoch odstraňované všetky prekážky tak, aby prevádzky boli schopné

plniť svoje stanovené úlohy.

Už v začiatkoch plnenia úloh vyplývajúcich z dvojročného plánu sa ukázalo, že komunisti v našej obci sa stali pevnými bojovníkmi a skutočne ukázali cestu pracujúcemu ľudu.

Zpomedzi mnohých to boli napríklad Július Kántor, Ivan František, Haršáni Teofil, Mader Vojtech, a ďalší, ktorí si zaslúžili uznanie.

Úsilie robotníkov a roľníkov za splnenie vytýčených úloh bolo naozaj veľké. Tu sa ukázalo, že práve dôvera ľudu ku Komunistickej strane bola zárukou splnenia všetkých úloh v našej obci.

Už v januári roku 1947 sa ukázalo, že buržoázia v Stupave zosiluje svoju podkopnú činnosť. Reakcia sa vetrela do zložiek národného frontu a pod rôznymi zámenkami sa snažila brzdiť zásobovanie obyvateľstva. Dedinská organizácia KSS ukázala a odhalila, že v obci pravou príčinou a brzdou ďalšieho napredovania a zlepšovania situácie, najmä v zásobovaní, je buržoázna reakcia.

Rok 1947.

Rozhodnutie a postup DO-KSS v Stupave malo neobyčajný význam, Priamo a otvorene bolo ukázané, že jednotliví funkcionári v strane DS a niektorí bývalí funkcionári Soc.dem.strany uskutočňujú pokryteckú politiku a brzdia ďalší vývoj. Boli to napríklad Daráš Adolf, Zmajkovič František, Jakubovič Štefan, Hrica Alojz, Slezák Ján, Mercl František a ďalší iní.

Otvorenosť a pravdivosť strany KSS v Stupave si robotníci vážili a preto na svoju stranu DO-KSS získala si väčšinu obyvateľstva.

Tým, že DO-KSS si získala dôveru a väčšinu obyvateľstva, pristúpilo sa na dožiadanie pracujúceho ľudu na úplné odstránenie a znemožnenie podkopnej činnosti

reakcie v našej obci.

Takto sa stala KSS v Stupave naozaj silnou a ucelenou stranou. To sa ukázalo i v tom, že v roku 1947 a 1948 známe sa zvýšil počet členov strany KSS. V tej dobe strana mala okolo 200 členov strany. Niektorí vstúpili do strany zo špekulatívnych príčin, avšak dlho v strane nevydržali a boli zo strany vylúčení.

Dedinská organizácia KSS mala mnoho nových členov. Strana sa stala naozaj akcie schopnou. Všetci členovia začali prechádzať a zúčastňovať sa školení a oboznamovali sa so základmi Marxizmu-leninizmu. Potrebnú brožovanú literatúru dostávali členovia zdarma. Členovia strany si takto zvyšovali svoje politické vedomosti, zoznamovali sa bližšie s politikou strany a zocelovali sa.

Uskutočňovanie politiky strany KSS.

Na podnet DO-KSS v tejto dobe vybudovala sa ďalšia príležitosť pracovnej náplne pre robotníkov. Dala sa do prevádzky nová dielňa na čalúnenie nábytku v Stupave /býv. Mástu/. Rozšírila sa výroba v podniku Konzervárenské.

I v tejto dobe reakcia sa ešte stále pokúšala znemožňovať uskutočňovanie politiky KSS do života. Reakcia roztrusovala medzi pracujúcim ľudom mienku, že vraj predsa bývalý kapitalistický systém bol pre robotníka lepší. Popredné živly reakcie zastávali názor, že občania trestaní za čierny obchod boli neprávnym odsúdení a vraj treba im toto odpustiť, vraj oni sa poctivo živili.

Do konca prvej polovice roku 1947 v našej obci dosiahli sme značných úspechov na úseku zveladenia obce, ako aj v zásobovacej situácii. Avšak v druhej polovici roku bola celá snaha a úspechy vážne ohrozené. Sucho 1947.

Značné sucho, ktoré sa prejavilo najmä vo výrobe poľnohospodárskych produktov, značne zabrzdiло napredovanie. Prejavila sa katastrofálna neúroda. Možno povedať, že úroda na poliach poklesla na polovinu. Najmä denných potrebných produktov, ako obilie, zemiaky bol nedostatok.

Túto situáciu reakcia aj v našej obci snažila sa znova využiť. Vodcovia miestnej reakcie rozsievali tendenciu, že netreba sa obávať, veď tzv. Marshalov plán nám pomôže v tejto kritickej situácii. Takto sa snažili podporovať americkú protidemokratickú politiku. Vodcovia reakcie znova sa snažili podlomiť autoritu strany KSS. Tajne nadvádzali roľníkov, aby neplnili dodávky štátu. Prevádzali propagáciu, že bez pomoci západných štátov naša republika skrachuje.

Zastrašovacia politika reakcie nenašla ohlasu a robotníci i roľníci nedali sa oklamať.

DO-KSS uskutočňovala verejné členské schôdze, na ktorých sa hovorilo otvorene, najmä o zásobovacej situácii.

Na návrh DO-KSS začal sa prevádzať urýchlenný výkup dodávok. Ďalej bolo uskutočnené heslo - zamedziť činnosť šmelinárov a čiernych obchodníkov.

V dôsledku toho bola pri MNV utvorená zvláštna vyživovacia komisia. Komisia odhaľovala skryté zásoby obilia u viacerých roľníkov a presvedčovala roľníkov o nutnosti plnenia si svojich dodávok.

Podobná situácia bola aj v obchodoch. Napríklad u bývalého obchodníka Šterna bola zistená tajná zásoba rôzneho tovaru, ako múka, cukor a iné produkty.

Všetky tieto čierne zásoby mali slúžiť na obohacovanie a mali sa prevádzať ako sa hovorí pod pultom. Samozrejme známym a tým, čo platili viacnásobné ceny.

Vyživovacia komisia zohrala tu významnú úlohu a všetky takéto zásoby boli odhalené a rozdelené pre pracujúcich

ľud. Napríklad v uvedenom obchode u bývalého Šterna sa takto zistilo a našlo 22 q cukru, 25 q múky, 11 q soli, 2 q papriky a iného tovaru.

Podobný prípad bol aj u bývalého obchodníka Lamberta Poláka, ktorý takto začal obchodovať hneď po oslobodení. U tohoto sa našlo skryté 11 q múky, 15 q cukru a rôzneho iného tovaru.

Všetci podobní špekulanti boli takto odhalení a zneškodnení.

Odhalenie špekulantov a tovar, ktorý bol daný medzi pracujúci ľud, organizácii DO-KSS poslúžila k získaniu si ďalšej dôvery medzi pracujúcim ľuďom.

Napriek všetkým opatreniam, ktoré DO-KSS uskutočňovala cestou MNV, predsa sa javil stále nedostatok najmä obilia.

Pomoc SSSR.

Rozhodnutie našej vlády, ktorá požiadala o pomoc Sovietsky sväz, bolo pomocou aj pre našu obec. Do obchodov bola dodávaná múka vo vreciach, na ktorých bol nápis SSSR. Značná pomoc Sovietskeho ľudu v dobe neúrody a sucha v lete roku 1947, vyriešila situáciu aj v našej obci. Touto pomocou v radoch pracujúceho ľudu našej obce upevnila sa solidarita voči Sovietskemu ľudu.

Dôkazom toho bolo zakladanie odbočky priateľov SSSR, do ktorej vstupovali a prihlasovali sa mnohí občania. Sväz československo-sovietskeho priateľstva, ktorý sa v tejto dobe utvoril, pracuje až dodnes. Združuje mnohých členov a rôznymi kultúrnymi podujatiami sa členovia oboznamujú so životom sovietskeho ľudu.

Pomoc SSSR privítali s nadšením aj stupavskí roľníci už aj preto, že značným suchom nezostalo roľníkom ani len semeno obilia na budúcu úrodu. A len dodávkou obilia zo Sovietskeho sväzu bolo možné zabezpečiť si semeno na budúcu úrodu.

Situácia v poľnohospodárstve si vyžiadala značnú finančnú pomoc roľníkom. Bolo treba túto situáciu riešiť.

Milionár-
ska dávka

Preto na návrh KSČ bola schválená milionárska dávka. Bolo uskutočnené heslo, nech platia milionári.

V našej obci bola tiež utvorená komisia pre milionársku dávku. V tejto komisii som bol aj ja, pisateľ a bol som aj členom okresnej komisie, do ktorej ma navrhla naša DO-KSS.

Účelom tejto komisie bolo zisťovať podľa vkladov v štátnej banke mená ľudí, ktorí mali milionové úspory. V našej obci sme mali tiež milionárov, ktorí podľa rozhodnutia komisie museli platiť stanovenú výšku vo forme milionárskej dávky. Tieto poplatky - dávky mali znížiť výdavky, ktoré vznikli suchom a neúrodou.

Zo Stupavy boli na zozname milionárov uvedení Apoštol Rudolf, majiteľ výkupu zeleniny na konzervovanie a ďalší bol Konrád Landl, funkcionár a zamestnanec Obilnej spoločnosti pre Slovensko v Bratislave.

Pracujúci ľud na verejných schôdzach plne schvaľoval rozhodnutie strany KSS a takto si získavala plnú dôveru a autoritu.

Na februárovom víťazstve v roku 1948 sa značne podieľal aj pracujúci ľud našej obce Stupavy. Najmä robotníci stupavskej cementárne v tejto kritickej situácii februárových dní vedeli ukázať, že sila je len v jednotnosti, pod vedením Komunistickej strany.

Február 1948

Dňa 22. februára r.1948 bol v Prahe zvolaný sjazd závodných rád a odborových skupín ROH.

Na tomto sjazde sa za robotníkov stupavskej cementárne i za ostatných robotníkov obce zúčastnil vtedajší predseda ZV-ROH v cementárni, súdruh Ignác Daráž, narodený 29.VII.1890 v Stupave.

Sjazd závodných rád sa plne postavil za požiadavku vyhnania reakcie z vlády.

Zástupcovia závodných rád preukázali jednotnosť pracujúceho ľudu a tak bola jasne vyjadrená rozhodnosť o víťazstve pracujúceho ľudu vo februárových dňoch, v roku 1948.

Po príchode menovaného z Prahy sa konala celozávodná schôdza ROH v Cementárni, i v ostatných podnikoch. Na týchto schôdzkach boli robotníci informovaní o tom, čo sa v Prahe hovorilo a schválilo.

Vyjadrenie, jednotnosť a rozhodnutie zástupcov závodných rád ROH v Prahe - robotníci na týchto schôdzkach jednoglasne schválili a vyjadrili súhlas s politikou KSČ, ktorá v kritických februárových dňoch v roku 1948 hájila právo a slobodu pracujúceho ľudu.

Bol tichý, málo pochmúrny 24.február roku 1948. Občania Stupavy a zrejme i robotníci zo stupavskej cementárne odchádzali ráno do práce s vedomím, že vtedajší predseda vlády súdruh Klement Gottwald tak ako vždy, aj teraz obháji práva pracujúceho ľudu po demisii reakčných ministrov vo vláde.

Generálny štrajk.

Je presne trinásť hodín po obede, 24. februára 1948. Siréna stupavskej cementárne poplašným tónom oznámila jednohodinovú stávkou.

Vo všetkých závodoch a podnikoch na jednu hodinu bola zastavená všetka práca.

V cementárni surové i suché mlyny pracovali vždy - v nedeľu, vo sviatok, skrátka bez prestávky. Avšak v tento deň 24.II.1948 sa zastavili všetky stroje, v cementárni bolo ticho.

Z podnetu ZV-ROH bola okamžite uskutočnená celozávodná schôdza. Behom niekoľkých minút boli všetci robotníci, úradníci, majstri zhromaždení v závodnej jedálni. Jedáleň bola dosť veľká, avšak na tak veľký počet zhromaždených nevystačovala. Robotníci stáli vo dverách, pri oknách zvonku a načúvali. Rečníkom na tejto

hodinovej stávke bol súdruh Hlava, tajomník Slovenskej odborovej rady z Bratislavy.

V tichu si prítomní vypočuli zprávu o tom, že predseda vlády súdruh Klement Gottwald utvára novú vládu bez reakčných ministrov. Bolo tu na schôdzi vyslovené burácajúce jednohlasné vyjadrenie - sme za Gottwalda a súhlasíme.

Aj robotníci cementárne sa vysporiadali s reakčnými živlami vo fabrike. Na návrh ZO-KSS bol zo závodu v priebehu štrajku vykázaný riaditeľ cementárne ing.

Juraj Ryba a hlavný účtovník, Ignác Kuller. Títo dvaja boli zo závodu vyhnaní a viac sa sem nevrátili.

Menovaný Ignác Kuller ešte aj v dobe hodinového štrajku prejavoval reakčné názory. Hneď po tom, čo zaznela továrenská siréna v závode, ostalo ticho. Toto hneď zpozoroval aj Ján Kuller a vysvetľoval robotníkom, že to je opovážlivosť zastaviť fabriku a kto to bude platiť, keď sa teraz nepracuje. Dostal od robotníkov stručnú odpoveď a jasnú.

My sme to už dávno zaplatili našou prácou a o tom, ako to bude ďalej, za chvíľu rozhodneme my, tu zhromaždení. Jedno je jasné, že my platiť nebudeme nikomu, ale vy to za chvíľu zaplatíte svojim odchodom z fabriky.

Stanovisko ÚV-KSČ, ktoré predniesol s. Gottwald vo vláde, bolo na tejto schôdzi jednohlasne schválené.

Na schôdzke bol zároveň prečítaný návrh, ktorý predložila ZO-KSS v cementárni. Návrh bol jednohlasne schválený. V návrhu sa hovorilo, že riaditeľ cementárne inž. Juraj Ryba je pozbavený funkcie a vykazuje sa z fabriky okamžite. Taktiež hlavný účtovník Ignác Kuller. Obom to oznámil osobne predseda ZO-KSS s. Haršáni Teofil.

Do funkcie riaditeľa cementárne bol zároveň navrhnutý a aj schválený robotník súdruh Haršáni Jozef, ktorý sa ujal funkcie, ktorú vykonával až do roku 1962. Pod jeho

vedením závod si plnil svoje úlohy pekne.

Ako všade, tak aj v cementárni bola v tejto dobe utvorená Závodná ľudová milícia. Táto mala za úlohu chrániť fabriku a moc robotníkov, ktorí túto prevzali úplne do svojich rúk.

Prvým veliteľom ZĽM bol som ja, pisateľ tejto kroniky, lebo v týchto dobách som pracoval v cementárni. ZĽM mala v začiatku 22 členov z radov komunistov. Členovia mali jednotný pracovný modrý úbor /montérky/ a vojenské pušky. Každý člen musel zložiť sľub vernosti strane.

Do februárových dní bol predsedom MNV Adolf Daráš. Aj poslanci MNV boli zastúpení z viacerých politických strán a zložiek. Bola tu zastúpená KSS, DS, Strana slobody, i nepartajní.

Dočasná
správna
komisia.

Takéto zloženie NV nedávalo záruku istoty v plnení prijatých uznesení. Už aj preto, že pod rúškom týchto strán dostali sa do NV niektorí bývalí členovia fašistických strán a nepriamo brzdili rozvoj života obce.

Aby tu bolo takejto tendencii zamedzené, bola v našej obci ustanovená Dočasná správna komisia, Komisia sa stala rozhodujúcim orgánom v obci a prejednávala dôležité otázky.

Predsedom DSK bol Arnold Jánoš a členmi boli s. Karol Šindelár, Kriflík Ján, Kantor Július, Pecha Jozef, Harania Vít, Haršáni Teofil.

Po ustálení pomerov, po februárových dňoch bolo treba ustáliť a ustanoviť orgán, ktorý bude naďalej spravovať obec v tendenciach a v myšlienke robotníckej vlády.

V dôsledku toho bol aj v našej obci zvolený Akčný výbor národného frontu. Tento AVNF bol 21 členný a schádzal sa podľa plánu práce a riešil všetky dôležité otázky obce.

Do akčného výboru národného frontu boli navrhnutí členovia s dobrou povestou a oddaní zriadeniu vlády ľudu z ľudu a pre ľud.

Po februárovom víťazstve v roku 1948 pracujúci ľud našej obce začal budovať a skrášľovať svoju obec, bez reakcie. Pracujúci ľud sa stal hospodárom svojej obce, pod vedením MNV. Postupne sa vybudovali a doplňovali jednotlivé akcie nasledovne:

Hospodárenie
obce.

- 1./ Pre miestnych členov požiarneho zboru bola zadaná nová rovnošata, v hodnote 14.000,- Kčs.
- 2./ Zariadenie miestneho rozhlasu už nevyhovovalo a preto bolo rozšírené s nákladom 90.000,- Kčs.
- 3./ Pre chorých, ktorí potrebovali súrnu pomoc v nemocnici a museli byť dopravení do Bratislavy, bola doprava zdĺhavá a často aj pozdná. Preto bolo pre obec zakúpené nové sanitné auto, v hodnote 109.000,- Kčs.
- 4./ V chotári boli upravené poľné cesty a kanále v hodnote 32.000,- Kčs.
- 5./ V obci bolo rozšírené elektrické vedenie a osvetlenie v hodnote 15.000,- Kčs.
- 6./ Taktiež bola prevedená úprava budovy MNV zvonka i vnútri, v hodnote 63.000,- Kčs.
- 7./ Ďalej bola prevedená úprava cesty na Kolóniu a úprava potoka Stupávky, na námestí ČA v hodnote Kčs 178.000,-.

Ďalej bola prevedená revízia bytov a ich využitie v obci a tak boli uspokojení mnohí občania.

V roku 1948 dňa 11. júla mnoho občanov našej obce sa zúčastnili na slávnostiach Slovenského dňa na Devíne. Tieto slávnosti boli o to významnejšie, že sa na týchto zúčastnil Klement Gottwald, ako prvý robotnícky prezident.

Slovenský
den na
Devíne.

Na týchto slávnostiach sa zúčastnilo značné množstvo obyvateľstva z našej obce. Hromadne boli dopravení nákladnými autami, traktormi i autobusmi. Niektorí išli i vlakom, a z Devínskej Novej Vsi išli do Devína aj pešo.

Program osláv bol veľmi pestrý. Po prejave súdruha prezidenta Klementa Gottwalda bol kultúrny program.

Vystupovali tu spevacke súbory a tanečné krúžky.

Cez deň bolo veľmi horúco, možno bolo 25-28°. Slávnosť sa zakončila okolo 14,00 hod.

Po ukončení slávnosti odchod všetkých áut, ktoré sem dopravili občanov, museli ísť smerom na Karlovu Ves, cez Patrónku a hlavnou cestou domov. Bezpečnosť urobila toto opatrenie preto, že tu bolo veľmi veľa áut. Bola dodržaná len jednosmerná premávka.

Cestou za Karlóvou Vsou zachytila občanov, idúcich na autách veľká búrka. Všetci boli premočení od dažďa, ako sa hovorí až do nitky.

V našej obci boli taktiež uskutočnené voľby do Národného zhromaždenia. Voľby boli prevedené dňa 30. mája roku 1948.

Prvé voľby
s kandidát-
kou Nár.fron.

Volieb sa zúčastnili všetci občania našej obce.

Možno povedať, že plných jedného percent voličov hlasovalo za kandidátku Národného frontu. Voliči boli presvedčení, že jednotná kandidátka NF môže zabrániť ďalšiemu triešteniu jednoty ľudu, ktorej sa dosiahlo vo februárových dňoch.

Z jednotlivých závodov, ako z cementárne, Konzervárne, i ostatní občania obce zúčastnili sa volieb manifestácie. Pod zástavami strany zúčastnili sa pri volebných urnách a odevzdali svoj hlas za vládu NF. Z Cementárne sa robotníci zúčastnili pod zástavou strany a za doprovodu dychovej hudby.

Februárové víťazstvo vytvorilo podmienky skončiť s rozkolom robotníckej triedy. Lebo do februára 1948 ešte stále existovali vedľa seba strana KSČ a strana soc. demokracie.

Zlúčenie Soc.
dem.strany
do KSČ.

V Stupave taktiež došlo k zlúčeniu a strana soc. dem. bola včlenená do KSČ. V tejto dobe bola strana soc. dem. početne slabá. Zlúčenie sa uskutočnilo, avšak niektorí funkcionári už z minulosti sa ťažko zmierovali s týmto rozhodnutím.

Boli to napríklad Drahoš Rudolf, Sivák Ján, Daráš Antonín a ďalší.

Skutočnosť bola potvrdená tým, že skoro všetci postupne členstvo v strane KSČ zanedbávali úmyselne a prestali byť členmi.

Takto došlo v Stupave k zlúčeniu soc. dem. strany do KSČ dňa 27. júna 1948.

Začiatok roku 1949 bol neobyčajný. V obci vládlo nadšenie a radosť.

Prvá päť-
ročnica.

Robotníci stupavskej cementárne na rannú smenu boli doprevádzaní hudbou závodného rozhlasu.

Prácou bol zahájený prvý rok prvej päťročnice.

V závode bola zadržaná schôdza, na ktorej riaditeľ s. Haršáni prehovoril k robotníkom o význame päťročnice. Na počesť tohoto významného dňa robotníci si vytýčili ako záväzok plniť a prekračovať plánované úlohy vo výrobe cementu. Že zamestnanci vždy svoje záväzky čestne splnili a slová sa stali činmi, toho je dôkazom, že podnik bol dodnes viackrát vyznamenaný vysokou poctou vlády a Ústrednej rady odborov. Závodný rozhlas v cementárni bol v činnosti po celý deň. V rozhlase boli publikované dosiahnuté výsledky brigádnikov, ktorí vysoko prekračovali stanovené normy. V socialistickej súťaži boli vyhodnotení ako najlepší Brezovský Rudolf, Jelašič Jozef baliči

cementu, Štefan Polák pri nakládke kameňa v lome splnil si normu na 152 %. Za dobré výsledky boli i viacerí najlepší robotníci vecne odmenení.

Aj druhá a tretia smena bola privítaná hudbou a prívetom do práce.

V máji roku 1949 ako vzorný pracovník balič cementu za vynikajúce výsledky bol s. Jelašič Jozef delegovaný na sjazd KSČ do Prahy za cementáreň.

V júni roku 1949 prebiehala katolícka akcia. Náš štát si želal kladnú spoluprácu s rímskokatolíckou cirkvou. Katolícka akcia.

Za tým účelom aj v našej obci prebiehala táto akcia.

Akcia spočívala v tom, že štát a cirkev budú úzko spolupracovať a spolu uskutočňovať politiku pre vec pracujúceho ľudu našej republiky.

V našej obci po závodoch a podnikoch sa na schôdkach hovorilo o tejto významnej spolupráci medzi cirkvou a štátom. Občania vyjadrovali svoj súhlas vlastným podpisom na spoločnej listine.

Drtivá väčšina obyvateľstva dala takto svoj súhlas, ktorý bol potvrdený podpisom.

Našli sa však aj v našej obci obyvatelia, ktorí neverili vyhláseniu našej vlády a nechceli sa stotožniť s tým, že štát a cirkev budú spolupracovať na spoločnej veci, ktorá je správna a prospešná pre všetok ľud.

Obávali sa jednotlivci, že keď dajú svoj podpis, potom vraj budú z cirkve vyobcovaní. Hovorilo sa medzi ľuďmi - medzi veriacimi, že ten kto sa podpíše, bude vypísaný z cirkve, a potom nesmie chodiť do kostola. Ba vraj ani deti nebudú môcť krstiť a učiť náboženstvo.

Bolí to len klamné a podryvčné slová a propagácia

reakcie, ktorá ešte i tu sa snažila narušovať spoločné úsilie.

Nikomu sa nič nestalo, nikomu nebolo obmedzené chodiť do kostola alebo veriť v boha.

Nakoniec sa ľud znova presvedčil, že politika našej strany a vlády je vždy pre blaho pracujúceho ľudu.

Po februárovom víťazstve v roku 1948 Dedinská organizácia KSS v našej obci vzala na seba celú zodpovednosť vo vedení a riadení života obce. Počiatky JRD.

Po ustálení pomerov na návrh DO-KSS zakladab sa v Stupave na jeseň v roku 1949 Roľnícke strojové družstvo.

Úlohou tohoto družstva bolo pomáhať malým a stredným roľníkom pri obrábaní pôdy, aj pri výstavbe. Založené strojové družstvo začalo dobre hospodáriť. V začiatku pre poťah slúžili len kone, ktoré vlastnili niektorí členovia. Nie zadlho z finančných prostriedkov si družstvo zakúpilo traktor a viaceré iné poľnohospodárske stroje.

Strojové družstvo plnilo svoje poslanie, lebo sa tu dosiahlo základov spoločného porozumenia k práci a vzájomnej pomoci. Družstvo začalo hospodáriť so 16 členmi z radov robotníkov i roľníkov.

Strojové družstvo vytvorilo takto dobré podmienky a predpoklady pre utvorenie roľníckeho družstva. Toto myslenie sa aj postupne rozširovalo do všetkých individuálnych hospodárskych dvorov.

Priekopníkmi družstveného hospodárenia boli s.Šindelár Karol, Rác Rudolf, Vít Haramia a zvláštnu pochvalu si zaslúži s. Drahoš František, ktorý bol vekove najstarší, predseda stále aktívny a svedomitý.

V máji roku 1949 konal sa IX. sjazd KSČ, na ktorom Založenie JRI s.Klement Gottwald hovoril vo svojom prejave o nutnosti prechodu dediny k socializmu. Lebo tak stojí otázka. Nebude u nás socializmu bez prechodu dediny k socializmu a nebude u nás prechodu dediny k socializmu bez bloku, bez zväzku robotníckej triedy so základnou masou drobných a stredných roľníkov. Bolo neodkladné, aby do popredia sa dostala otázka uviesť do života zákon o jednotných roľníckych družstvách a uskutočňovať ich zakladanie. Túto smernicu si osvojili komunisti DO-KSS v našej obci a zpracovali plán o prechode strojového družstva na Jednotné roľnícke družstvo. Po dôkladnom rozbere schádzajú sa členovia DO-KSS a členovia strojového družstva a uvedomelí robotníci, aby spoločne vytvorili JRD. Takto sa aj stalo a ukázalo sa, že rozhodnutie DO-KSS bolo správne. Od jesene roku 1949 nastala neúnavná práca a až 18.augusta r.1950 sa vytvára zo strojového družstva menšinové JRD.

Založené menšinové JRD začalo pracovať s pôvodnými 16 členmi a hospodáriť na 154 ha pôdy. Hospodársku základňu tvorila zväčša cirkevná a konfiškovaná pôda.

V začiatkoch sa družstva zaoberalo len na rastlinnú výrobu. Na chválu tohoto družstva treba povedať, že začalo dobre hospodáriť a vzorne si plnilo predpísané dodávky. Členovia družstva boli spokojní.

Zpočiatku bola pracovná jednotka v hodnote 16,- Kčs a v ďalších rokoch sa táto zvýšila na 22,- Kčs.

Prvým predsedom JRD sa stal s.Maroš Alojz, v ďalšom období bol predsedom s.Rác Rudolf. Po tomto sa stal predsedom s.Kubrický František a poňom bol zase s.Sabol Matej. Od roku 1959 až do vytvorenia Štátnych

majetkov v roku 1964 bol predsedom JRD s. Karovič Rudolf.

Napriek tomu, že družstvo dobre prosperovalo, niektorí členovia pod tlakom vonkajšej i vnútornej reakcie začali nedôverovať spoločnému hospodáreniu a z družstva rášej vystúpili. Družstvo pri dosiahnutých dobrých výsledkoch malo aj veľa nedostatkov. Nedostatky však neodradili všetkých členov, ktorí boli pri kolíske družstevného zjednocovania robotníkov a roľníkov, i keď samotné zakladanie neprebiehalo ľahko. Trebárs išlo o založenie menšinového družstva, i to si vyžiadalo veľa úsilia komunistov, agitátorov a členov DO-KSS.

Veru družstvo sa rodilo a zakladalo v boji proti zoskupenej hŕstke špekulantov a zvyškov reakcie, rôznych legítimistov, smerujúcich proti zakladaniu jednotného roľníckeho družstva.

V roku 1950 sa previedla prvá hospodársko-technická úprava pôdy. Sústavnou starostlivosťou DO-KSS o rozširovanie členskej a pôdnej záklane, zvýšil sa počet členov na 60.

Robotníci pomáhajú JRD.

V roku 1950 sa ešte práca organizovala ako v prvom type JRD. Poväčšine sa orgnizuje susedská pomoc - spoločná žatva, mlatba, zber úrody, jesenné práce a pod.

Družstvo preberá do obrábania ďalšiu obecnú pôdu a pôdu, ktorú užívali radoví robotníci ako z cementárne a pod.

Na obrobenie tejto pôdy bolo v družstve dosť pracovných síl. Výnimočne pri špičkových prácach, najmä pri zbere viacročných krmovín a v žatve ochotne pomáhali robotníci zo závodov, najmä z cementárne a ďalší občania. Všetky práce boli prevedené kvalitne, včas a vždy s dobrými výsledkami.

Takáto vzájomná pomoc robotníkov a roľníkov ukázala, že spoločná práca je rýchlejšia, radostnejšia a prináša spoločné ovocie. Najmä za pomoci traktorov dala sa práca pomerne ľahko zvládnuť.

Dôkazom dobrých výsledkov spoločného hospodárenia bolo i to, že majetok družstva sa ku koncu roku 1950 značne zvýšil.

V roku 1951 agitačná práca pokračuje ďalej. Napriek tomu, že sa dosiahli kladné výsledky v družstve, nenastalo žiadne uspokojenie. Súdruhovia z DO-KSS a aj členovia družstva sa neuzatvárali, i keď boli často osočovaní zo strany niektorých roľníkov, ktorí mali záujem, aby sa družstvo rozpadlo.

Agitácia medzi roľníkmi

Členovia strany KSS vo dvojiciach navštevovali jednotlivé roľnícke domácnosti a hovorili tam o výhodách spoločného hospodárenia v družstve.

Často prichádzali na pomoc i pracovníci z ONV i súdruhovia zo závodu Medzinárodného dňa žien z Bratislavy, v agitačnej práci.

Snaha a úsilie tu bolo, avšak dlho a dlho sa výsledky pri presvedčovaní neukazovali.

Nemožno nepovedať, že členovia DO-KSS mali naozaj ťažkú prácu, avšak aj bezvýsledné presvedčovanie ich od úlohy neodradilo.

Samozrejme, že založenie dobrého družstva je základný predpoklad neustáleho rastu poľnohospodárskej výroby a životnej úrovne roľníkov. Táto premena však neprichádza sama a vyžaduje si neustálej trpezlivej a oduševnenej práce.

Toto všetko si vyžaduje sústavnú starostlivosť o politické, ekonomické i organizačné upevnenie JRD. V Stupave DO-KSS venovala vždy prvoradú pozornosť zvyšovaniu poľnohospodárskej výroby.

Uznesenia organizácie DO-KSS vždy orientovali družstevníkov na hlavné problémy výroby, ekonomiky, or-

ganizácie práce a spravodlivého odmeňovania. Sústavne bolo poukazované na socialistickú súťaž a zavádzanie nových pokrokových metód práce.

No napriek všetkým snahám a návštevám samotných domácností roľníkov, spojených s presvedčovaním mali často roľníci mýlne a neopodstatnené pripomienky na družstvo.

Mnohí často hovorievali - nechajte nás súkromne hospodáriť a uvidíte, že dorobíme viac ako v JRD. Ba niektorí boli toho názoru, a hovorili takto : Tých, čo sú už v JRD nechajte hospodáriť samých a nás súkromníkov nechajte zase samých a uvidíte, kto bude lepším hospodáriť a kto dorobí viac.

Avšak cieľ DO-KSS bol celkom iný - upevniť vzťah robotníkov so základnou masou pracujúceho roľníctva, ktorý je pre prechod dediny k socializmu nevyhnutnosťou.

Ba boli aj takí roľníci, ktorí správne chápali otázku spoločného hospodárenia a boli presvedčení, že IX. sjazd KSČ správne charakterizoval otázku poľnohospodárstva. No a napriek tomu váhali a hanbili sa pred verejnosťou, vraj čo by povedali ostatní roľníci.

Počúvali hlasy tých čo špekulovali a takto ich odraďovali od vstupu do JRD. Boli i takí špekulanti, ktorí našepkávali jednotlivým roľníkom, že keď vstúpia do JRD, prídu o rolá, o dom, ba aj o ženu a vraj keď všetci vstúpia do JRD, budú všetci ješ z jednej mise.

Niektorí roľníci hovorili takto : Ja by som aj podpísal prihlášku do JRD, ale čo by povedal môj otec v hrobe ? Niektorí zase hovorili, ako aj Horecký Gašpar, takto : Ja keď podpíšem prihlášku do JRD, žena sa so mnou rozvedie a deti ma zavrhnú.

A veru dnes, keď sa píše už rok 1963, konštatujeme, že nikto sa v hrobe neobrátil, žiaden roľník sa s manželkou nerozvedol, nikto neprišiel o svoj dom a každý sa stravuje z vlastnej mise.

Trebárs boli proti družstvu rôzne ohováčacky a rôzne neopodstatnené pripomienky, predsa i keď pomaly sa družstvo rozširovalo a najmä pôvodná základňa.

Najmä z radov robotníkov a bývalých grófskych sluhov, ktorí vlastnili alebo užívali kúsky pôdy, prichádzali na MNV a tejto sa vzdali v prospech JRD, bez akejkoľvek náhrady.

Členovia družstva začínali používať viac a viac mechanizačných prostriedkov na obrábanie pôdy.

Kultivačné práce, ako aj snykovanie a vláčenie ba aj sejbu prevádzali traktorom. Samozrejme, že strojom sa práca urýchlila, zvyšovala sa takto produktivita a a zmenšovali sa výrobné náklady.

A aj tento spôsob práce začali jednotliví roľníci odsudzovať a niektorí družstveníci im aj uverili.

Tvrдили, že traktorom nemôže byť práca tak kvalitne prevedená, ako s koňmi. Vraj tam, kde traktor prejde, nikdy nič nenarastie, lebo za ním bude zase lepú ujetá cesta.

Ba niektorí roľníci tvrdili i to, že čím viac traktorov bude na JRD, tým skôr ich dajú do starého železa a zase prídu do módy len kone. Je pravdou, že niektorí družstveníci začali uvažovať a prestali dôverovať tomu, čo im hovorili agitačné dvojice doma pri pohovore.

Avšak zastaralé nesprávne názory boli vyvrátené skutočnosťou a sami sa presvedčili, že práca za traktorom bola veľmi odlišná od konského potahu.

Prácu za traktorom potvrdili skutočnosťou hektárových výnosov na JRD a na poliach súkromne hospodáriacich

Hektárové
výnosy.

roľníkov. Hektárové výnoďy zrnín v roku 1952-53 boli v priemere na poliach súkromne hospodáriacich roľníkov 8-11 q a na poliach JRD boli 16-19 q.

Viaceré skutočnosti postupne dokazovali váhavo, že medzi malovýrobou a mechanizovaným hospodárstvom sú naozaj veľké rozdiely. Ďalej i to, že nielen stroje a traktory sú podmienkou úspešných výsledkov, ale aj svedomitá a oduševnená práca členov družstva.

Pri postupnom rozširovaní pôdnej základne JRD, správa družstva začala mať obavy, ako sa zvládnu práce a to najmä žatva a mlatba. No napriek tomu, že JRD malo ešte stále pomerne málo členov, DO-KSS i v tomto si vedela poradiť. Členovia DO-KSS a súdruhovia z Cementárne preukázali mimoriadnu obetavosť a pomer k spoločnému hospodáreniu.

Správne pochopili význam úspešného a skorého zberu obilia a viacerí na úkor riadnej dovolenky pomáhali pri nárazových prácach.

V roku 1952 sa družstvo rozširuje o ďalších členov. Družstvo prevzalo do užívania aj budovu po bývalom barónovi, kde bola prevedená adaptácia pre ustájenie 100 kusov kráv a aj ošipárne tu boli umiestnené. V tomto roku sa situácia podstatne zlepšila. Družstevníci dosiahli plánované stavy ošipaných, aj hovädzieho dobytku.

Štátne dodávky, i keď nie kvartálne, ale za celoročné obdobie si družstvo plnilo nad 100 %. Najmä plnenie dodávok vajíčok začalo družstvo plniť až na 200 %. Podobne aj hektárové výnosy obilovín dosiahlo družstvo až 18 - 20 q.

Dodávky JRD.

V roku 1953 sa začalo s výstavbou kravína pre 100 kusov kráv. S výstavbou hospodárskych budov sa začalo smerom za cementárňou. Kravín bol v tomto roku aj

Výstavba hospodárskych budov.

dokončený a daný do používania. Začalo sa tu aj s výstavbou ošipárne a ďalších budov.

Podľa plánu výstavby hospodárskeho dvora začali tu budovať i artézsku studňu. Na vrtné práce bolo pre túto studňu z investičnej kvoty vyčerpané už 110 tisíc korún.

Studňa bola už vyvrtaná 45 m a vody bolo stále málo, o nič viac, ako v obyčajnej studni. Pri vrtaní studne narazilo sa na kamennú platňu. V dôsledku toho sa aj s vrtaním prestalo, lebo nikto si netrúfal povedať koľko ešte bude treba vrtáť a či vôbec to bude artézska. Preto sa družstveníci rozhodli, že už nebudú vrtáť a do tejto studne zaviedli radšej elektrickú vodnú pumpu, ktorá sa i teraz používa.

Toto miesto za cementárňou pre výstavbu hospodárskeho dvora nebolo dobre premyslené už aj preto, že Cementáreň tu blízko doluje hlinu pre výrobu cementu a za niekoľko rokov by bol vývojový dvor v ceste.

Toto boli dôvody na zastavenie ďalšej výstavby hospodárskych budov.

Na základe uvedených príčin sa aj začal zriaďovať nový hospodársky dvor a to na Škrábaukách - vedľa cesty do Malaciek, blízko Šibeničného Vršku.

V marci 1953 družstvo začalo hospodáriť podľa noriem III. typu JRD. Postupne sa stále rozširovala členská základňa a rozširovala sa i plocha pôdy.

V roku 1953 v jarých mesiacoch bolo v susednej obci Mást veľmi živo a rušno. Občania Mástu za žiadnu cenu nechceli k tomu pristúpiť a propagovali, že oni sa k Stupave nepripoja.

*
Zlúčenie
obcí.

Na základe uznesenia Rady Okresného národného výboru Bratislava-vidiek bola obec Mást pričlenená k Stupave. Aj pomenovanie, ktoré sa i teraz používa, je Stupava.

Do zlúčenia bol teda v bývalom Mástu len richtár, po oslobodení predseda MNV a vedúci úradu.

Nakoľko Stupava a Mást boli vždy neoddelené a aj kataster obcí vyzeral ako jeden, bolo rozhodnutie zlúčenia správne.

Niektorí predstavitelia bývalého Mástu chodili intervenovať a žiadať na ONV do Bratislavy, aby obec zostala i naďalej ako samostatná. Nechceli pochopiť, ba ani tomu nechceli veriť, že je možné zlúčiť dve obce. Hovorili, vraj že čo Boh stvoril, to človek nemôže rušiť.

Nakoniec však bola všetka agenda a všetky úradné doklady premiestnené do Stupavy na MŠV.

Máštania ešte dlho aj nadávali a že ešte dôjde k tomu, že Mást bude znova samostatný.

No nič sa nestalo, zostala len jedna obec a to Stupava a občania si už na to zvykli.

Tak ako v roku 1953, tak aj v roku 1954 prebieha v našej obci presvedčovací kampan' medzi roľníkmi, aby vstúpili do JRD.

Získavanie
roľníkov
do JRD.

Tažká to bola úloha a roľníci priamo odmietali s rôznymi pripomienkami vstúpiť do JRD. Reakcia na tu našla pôdu medzi roľníkmi, lebo sa obávali, že keď vstúpia do JRD, prídu o všetok majetok. Takéto boli vplyvy reakcie medzi malými, drobnými a stradnými roľníkmi.

Napriek tomu, že roľníci odmietali vstúpiť do JRD, existujúce družstvo dosahovalo už pekné výsledky v hospodárení.

JRD v r.195

Skutočnosť v roku 1955 dokazuje táto tabuľka :

Počet členov JRD	41 členov
Výmera pôdy	453 ha
Členovia odpracovali pracovných jednotiek	15.175 Pj
Bolo zasiate	
pšenica	20 ha
raž	15 ha
jačmeň	17 ha
cukrovka	5 ha
zemiaky	11 ha

kukurica	4 ha
Počet hovädzieho dobytku	63 kusov
ošípaných	231 kusov
sliepok	613 kusov
Náklady na 1 ha pôdy	552,-- Kčs
Príjem na 1 ha pôdy	1.096,-- Kčs
Hodnota pracovnej jednotky	12,-- Kčs
Hodnota naturálií na 1 prac.j.	4,-- Kčs
Celkový príjem JRD	496.462,-- Kčs
Hodnota majetku celkom	1,515.826,-- Kčs

V roku 1956 pôdna základňa JRD sa nezmenila. Avšak počet členov sa zvýšil na 60. Zmena nenastala preto, že do JRD vstupovali i bezzemkovia.

Výsledky JR
v roku 1956

Agitačná a presvedčovací práca medzi roľníkmi pokračuje. Roľníci nechcú vstupovať do družstva. Stále sa niečo obávajú, avšak už priznávajú, že družstvo má pekné výsledky a preto hovoria, aby sa všetka pôda poštátnila. Hovoria, že keď bude vydaný zákon o poštátňení pôdy, vstúpia do JRD všetci.

V roku 1956 má JRD	60 členov
Ročný príjem	1,098.849,-- Kčs
Náklady na 1 ha pôdy	954,-- Kčs
Príjem na 1 ha pôdy	2.425,-- Kčs
Odpracovaných prac.jednotiek	20.568 p.jp
Vyplatené p.j. členom	20,-- Kčs
Hodnota naturálií na 1 p.j.	4,-- Kčs
Hodnota majetku JRD	2.412.787,-- Kčs
Dojivosť na ustajnenú kravu	5,9 litra
Výroba mlieka na 1 ha pol.pôdy	103,3 litra
Hovädzie mäso na 1 ha	67,64 q
Bravčové mäso	126,25 q
Vajíčka v kusoch	59.176 kusov
Počet hovädzieho dobytku	101 kusov
Počet ošípaných	141 kusov
sliepok	675 kusov

V roku 1956 bol dokončený matečník a tiež výkrmňa. Bola tiež dobudovaná silážna zjama.

Zasiate bolo:

pšenica	58 ha
raž	30 ha
Jačmeň	32 ha
cukrovka	7 ha
zemiaky	27 ha

Naša obec Stupava je svedkom i občasných živelných pohrôm. V minulosti občania pripisovali rôznym pohromám alebo javom strašné následky.

X
Živelné
pohromy.

Ešte aj dnes starí ľudia hovoria, že javy na oblohe znamenajú vojnu. Rôzne iné pohromy znamenajú vraj suchý rok, choroby, neúrodu a podobne.

Rôzne iné predsudky, domnienky a stach vyplývali z náboženského tmárstva, ktoré už v mladých ľuďoch zanikajú.

Tak tomu bolo aj 4. augusta 1946, keď prebehla smerom cez našu obec veľká víchrica, ktorá narobila veľké škody na domoch v obci a aj v lesoch. Smer povíchrice bol od severozápadu na juhovýchod. Taktiež tomu bolo 16. júna roku 1952, keď našou obcou sa prehnala prudká povíchrice, ktorá taktiež narobila veľké škody. Víchrica bola tak prudká, že na Marianskom priemýku smerom na Raču bola značná časť bývalého urbárskeho lesa vyvrátená. Veľa vysokých stromov na viacerých miestach bolo vyvrátených, alebo dolámaných a aj v obci bolo veľa striech poškodených. A dňa 21. júna 1954 bola tiež v našej obci veľká prietrž mračien. Prietrž zapríčinila veľké povodne a značné škody na úrode a aj samotnej obci na obytných domoch. Prietrž mračien s povodňou sa prehnala v ten deň o 16.00 hod. odpolednia, smerom od Marianky a Rače. Behom 30 minút bol celý Dolný koniec obce pod vodou. Všetky pivnice boli plné vody. Členovia požiarneho zboru museli pomáhať pri vyčerpávaní vody z bytov a pivníc.

Dňa 14. júla 1954 bola v našom chotári vysoká voda rieky Moravy a celý Hajproch bol pod vodou. Pekná tráva

ktorá tam rastie, bola značne znehodnotená. Najmä v Hajprode voda tak rýchlo stúpala a preto MNV musel zorganizovať brigádnikov na pomoc pri upevňovaní hrádze v Hajprode. Pomoc brigádnikov, ktorí mali snahu zabrániť pohrome, bola skoro bezvýznamná, lebo voda rýchlym stúpaním pretrhla hrádze a zaliala úrodu. Aj v Bratislave bol zaznamenaný dňa 15. júla 1954 odpolednia najvyšší stav vody na Dunaji, vo výške 985 cm za posledných 50 rokov. Do tohoto prípadu bol zaznamenaný najvyšší stav vody na Dunaji. len 970 cm vody. Stav vody za niekoľko dní upadol. Mimoriadna udalosť sa prejavila v našej obci aj dňa 22. augusta 1954. Po celý deň bolo veľmi horko a teplomer ukazoval 36°C nad nulou. Táto teplota trvala po celý deň, až do 18,00 hod. Naraz sa obloha strašne zatmila, začali sa valiť strašné mračná a prihnal sa prudký vietor smerom od Devínskej Novej Vsi.

V tej chvíli, keď sa mračná dostali na okraj našej obce, začala zúriť prudká, neobyčajná víchrica, ktorá dolámala veľa stromov a značne poškodila veľa striech na domoch. Napríklad borový lesík pri železnici blízko robotníckej kolónie bol značne polámaný. Aj na hlavnej hale v cementárni bola strecha značne poškodená. Na poliach bolo spôsobené veľa škôd. Napríklad kukurica bola ošľahaná a zostali len palice. Aj zemiaky boli od krúpov ošľahané a úplne dolámané. Krúpy, ktoré len v jednom páse smerom vetra padali, boli veľkosti čerešne.

Zvláštny zjav sa preukázal aj v roku 1952, keď najmä vo vinohradoch a sadoch strašné množstvo húseníc obožralo všetky stromy. Aj v samotnej obci boli všetky stromy značne spustošené.

Z uvedenej tabuľky je vidieť, že dnešné socialistické zriadenie venuje naozaj väčšiu starostlivosť a pozornosť pracujúcemu ľudu.

Úmrtnosť.

V predošlých režimoch takí ľudia, ktorí nemali peniaze, nebola im poskytnutá ani lekárska pomoc.

Avšak dnešné naše socialistické zriadenie venuje mimoriadnu pozornosť a starostlivosť o zdravie pracujúcich. Každý človek, ktorý potrebuje lekársku pomoc alebo ošetrovanie, dostane toto úplne zadarmo.

rok	sňatkov	narodených	úmrtí
1930	69	165	83
1931	40	155	65
1932	44	146	86
1940	49	115	76
1941	43	143	62
1942	50	121	68
1950	73		
1951	49	110	45
1952	36	80	33
1953	53	107	37

Trebárs v minulosti boli ľudia precítení a vo väčšej miere ako dnes pokorení náboženstvom, predsa narúšali oveľa viac prírodnú zákonitosť človeka.

Nemanželské deti.

Porovnajme si tieto údaje :

V našej obci roku 1869 bolo narodených celkom 18 nemanželských detí a v roku 1933 bolo 6 % nemanželských detí.

Pozrime sa však, že v roku 1952 sa narodilo len jedno nemanželské dieťa a až v roku 1960 sa nenarodilo žiadne nemanželské dieťa.

V roku 1951 naša obec sa rozlúčila navždy s národným umelcom. F. KOSTOM

Národný umelec
stúpavan

Počiatky keramickej výroby v našej obci sa datujú od

roku 1714. V tomto roku bola v Stupave založená prvá habánska dielňa Habánmi, ktorí sa v našej obci uchýlili pred náboženským prenasledovaním. Habáni žili a hospodárili v kolektívnych zväzkoch. Po usadení v našej obci neskôršie sa do rodiny Habánov priženil obyvateľ Ján Kostka. Tento mal možnosť sa priučiť a zoznámiť s keramickou prácou. Neskôršie si zakladá svoju vlastnú dielňu keramickej výroby, ktorá z rodiny na rodinu prechádzala a uchovala sa až dodnes. Z tejto rodiny pochádza aj Ferdiš Kostka.

Ferdiš Kostka narodil sa 14.októbra 1878. Tento sa vyučil u svojho brata Jána Kostku remeslu, možno povedať umeniu keramickému. Neskôršie narukoval na vojenskú službu. Po návrate z vojny Ferdiš Kostka zakladá si vlastnú dielňu a začal pracovať úplne samostatne. Svoje keramické umelecké-výrobky často vystavoval na výstavách v Paríži, Budapešti, vo Viedni, v Moskve a aj iných mestách.

Za jeho vynikajúcu umeleckú prácu a jeho úsilie Slovenská národná rada mu udelila dňa 25.VI.1951 titul Národného umelca. Ferdiš Kostka - národný umelec vo veku 73 rokov svojho života dňa 28.VII.1951 zomrel. Bol pochovaný štátnym pohrebom na stupavskom cintoríne. Jeho synovec Jozef Kostka, akademický sochár postavil mu umelecký pomník na cintoríne v Stupave, kde je pochovaný.

V jeho dielni keramického umenia pokračuje jeho dcéra a syn Arnošt Kostka v tej dielni, ktorú on zriadil.

Dňa 6.marca roku 1953 dozvedeli sa aj občania Stupavy cestou rozhlasu, novín o nečakanej smrti predsedu ministrov Sovietskeho svazu, súdruha Jozefa Visarjonoviča Stalina. V týchto dňoch bola aj v miestnosti MNV v našej obci uskutočnená pietna spomienka na bojovníka za vec robotníckej triedy. V miestnosti na

Smútočné
slávnosti.

čelnej stene bol jeho portrét a celá miestnosť bola vhodne upravená. Na počesť bojovníka za vec mieru striedali sa tu čestné stráže z radov vojakov, milície, ČSM a pionierov.

Nezabudnuteľné dni priniesli nášmu ľudu ďalšiu smútočnú zprávu, keď dňa 14. marca 1953 bolo oznámené rozhlasom i v dennej tlači, že náš prezident Československej socialistickej republiky, s.Klement Gottwald po náhlej chorobe zomrel.

V zasadačke MNV bola taktiež dodržaná pietna spomienka na zosnulého robotníckeho prezidenta súdruha Klementa Gottwalda. Vhodne upravená miestnosť s jeho portrétom bola po niekoľko dní husto navštevovaná obyvateľmi našej obce. Prišli sa tu pokloniť jeho večnej pamiatke za jeho boj pre vec robotníckej triedy, mladí, starí, deti, rodičia a aj hromadne sa poklonili, zástupcovia jednotlivých podnikov.

Pri krásnom katafalku, zdobenom kvetmi striedali sa tu počas návštev obyvateľstva čestné stráže z radov vojakov miestnej posádky, členov posádky cementárskej LM a ČSM.

Dňa 13. novembra roku 1957 postihla našich občanov ďalšia smútočná zpráva o smrti druhého robotníckeho prezidenta súdruha Antonína Zápotockého. V zasadačke MNV konala sa po tri dni pietna smútočná slávnosť na počesť zomrelého prezidenta. Mnoho a mnoho obyvateľov ktorí sa sem prišli pokloniť, zapísali sa do kondolenčnej listiny na večnú pamäť.

Od Bratislavy na sever nad útulnou malou slovenskou dedinkou Pajštúnom /teraz Borinkou/ na najvyššom strmom brale, vyčnievajúcom z jedného výbežku Malých Karpát, v družane mnohých vrchov a v lone utešenej prírody, čnejú ešte dosť mohutné runy hradu Pajštúna. Skalnaté útesy jeho tela stoja tu tiché, zadumané a

Hrad Pajštún.

počúvajú ako vetry nad nimi s oblakmi letia o závod. Široko-ďaleko a celé okolie akoby holdovalo svojmu pánovi, ktorý tam vznešene a majestátne hľadá zo svojho vysokého trónu.

Pevné, nezdolné múry hradu vzdorujú dosiaľ hvízdavým víchriciam a nemilosrdne zžieravým dažďom.

Tieto múry videli živé obrazy stredovekého pánskeho ale i utláčaného ľudu a opájali sa jeho rytierskou romantikou.

Koľko tu môže byť myšlienok, ktoré nám pri tomto čítaní rozvíria spomienky na dávnu minulosť. Zapadlé storočia ožívujú a s jasotom vracajú sa medzi ošarpané múry, z ktorých fantázia vytvára nádherné siene terény, ozdobené starými zbraňami, prápormi a kobercami. Vidíme tak duševným zrakom svojim pyšného hradného pána so svojou malebnou družinou, čujeme štrnganie mečov a ostrôh na kamennom nádvorí, čujeme hŕkanie bdelej stráže na vysokej hradnej veži. Ale džavot kaviak nás prebudí a vytrhne zo snenia a pred nami stoja už zas len strapaté múry, machom a lyšajníkom ob-
rastlé.

Na terajšom mieste hradu bolo predtým postavené opevnenie, ktoré sa spomína už v rokoch 1241-42. Toto opevnenie slúžilo obyvateľom na ochranu pred tatárskymi vpádmi.

Vznik hradu Pajštún

Počiatky a vznik hradu Pajštún sa datujú v listinách už v roku 1270 až 90. Literné spomienky máme aj v listinách z roku 1349. V roku 1377 je už spomínaný i v dokumente o založení mariátskeho kláštora. Aj rok 1432 nám dokazuje, z ktorého sa dozvedáme o udatnej obrane hradnej posádky proti Husitom. Rok 1457 nám dokazuje existenciu, keď sa bránil proti náčelníkovi lúpežníkov Budvenkovi. Na tomto hrade boli i na návšteve Turci, keď po prvý raz obliehali Viedeň.

Záznamy nám dokazujú, že hrad Pajštún od XIV. až do XVI. storočia patrila grófom pezinským a svätajurským, ktorí tu vládli. V roku 1446 sa stáva hrad majetkom Hedvigy Marcalovej, vdovy po Petrovi - grófovi svätajurskom.

Po vymretí rodiny chýrnych a mocných grófov pezinských a svätajurských, ktorí vládli na širokom-ďalekom okolí ohromnými majetkami ako Devín, Bratislava, Sv. Jur, Pezinok, Stupša atď prešiel hrad a k nemu patriace pánsťvo do vlastníctva kráľa Ferdinanda II.

V roku 1550 založil kráľ tento hrad a s ním súvislé hospodárstva grófovi Gašparovi Seredymu a po jeho smrti dňa 1. marca 1550 ho prevzal jeho syn Juraj Seredy s tým istým právom, ako ho mal jeho otec.

V roku 1552 prešiel hrad Pajštún záložným právom zase do vlastníctva grófa Ecce zo Salmu a Neuburgu. Dňa 16. augusta roku 1583 dostal sa hrad do rúk s celým pánsťvom v zálohe 30.000 tolárov grófovi Júliusovi zo Salmu.

V roku 1592 dňa 1. marca dostal povolenie od cisára Rudolfa II. jeho generál brán Mikuláš Pálffy hrad Pajštún aj s celým pánsťvom od grófa Júliusa zo Salmu vymeniť.

Toto právo však Mikuláš Pálffy postúpil svojej staršej sestre Kataríne a jej manželovi krajinskému palatinovi Štefanovi Illesházyemu, avšak v roku 1599 predsa zase on prevzal hrad a k nemu patriace statky do užívania.

Po smrti grófa Mikuláša Pálffyho dedila, poťazne prevzala hrad a pánsťvo jeho vdova Mária rodom Fuggerová a ich synovia Štefan, Ján, Pavel a Mikuláš Pálffy a to na základe kráľovskej darovacej

listiny zo dňa 7. júla roku 1603.

V roku 1619 sa vdova Mária Pálffyová - Fuggerová so symmi o celý majetok rozdelila. Na základe tejto deľby hrad Pajštún pripadol synovi Pavlovi Pálfymu, ktorý zastával v ten čas hodnosť krajinského palatina Maďarsa /Uhorska/.

Vznik stupavského kaštieľa.

Hrad sa v týchto dobách nachádzal vo veľmi zanedbanom a zlom stave. Tento nový majiteľ, palatin Pavel Pálffy, dal hrad veľkým nákladom opraviť a pristavil k nemu ďalšie časti, o ktoré sa hrad rozšíril.

Neskôršie si tento majiteľ hradu, Pajštúna, krajinský palatin Pavel Pálffy, keďže tento ležal od ruky, postavil pohodlné pánske sídlo v Stupave - kaštieľ, ktorý tu stojí až dodnes.

Teda vznik stupavského kaštieľa sa datuje od panovania grófa Pavla Pálffyho, ktorý sa stal majiteľom Pajštúnskeho hradu a celého pánskeho majetku v roku 1619.

Od tejto doby, keď sa gróf Pavel Pálffy presťahoval do stupavského kaštieľa, začal hrad Pajštún pustiť a utíchať v ňom rušný a rozmarný život vládnych pánov grófov.

Hrad Pajštún v tejto dobe bol známy pod menom Paulenštejn. Napriek tomu, že pánstvo sa presťahovalo do stupavského kaštieľa, predsa hrad Pajštún /Paulenštejn/ slúžil ako vojenská pevnosť na obranu proti rôznym vpádom nepriateľských útokov. Dôkazom toho je i to, že v roku 1645 bol hrad doplnený delami na obranu proti útokom nepriateľa. Tak isto aj v dobe tridsaťročnej vojny slúžil hrad na ochranu okolitého obyvateľstva, najmä v rokoch 1618 až 1648.

V roku 1735 dedila hrad a pánstvo neter druhorodeného syna Rudolfa Pálffyho, i s celou Stupavou.

V rokoch 1805 až 1810 vyhodilo francúzske vojsko veľkého cisára Napoleona veľkú časť hradu Pajštún do povetria. Sám Napoleon v týchto dobách osobne si prezrel celú krajinu a navštívil aj hrad Pajštún a na jeho rozkaz boli hradby Pajštúna, i hradby Devína roztrhané prachom, aby sa viac nemohli stať oporou novým držiteľom.

V roku 1825 sa stali majiteľmi hradu Pajštún Leopold IV. Pálffy a jeho brat Arnošt.

Avšak už v roku 1867 ako dejinná pamiatka hradu Pajštúna pripadá táto do majetku grófov Károlyiovcov a vo vlastníctve týchto sa nachádzal až do oslobodenia, v roku 1945, keď celá táto rodina pred príchodom sovietskej armády do Stupavy utiekla.

Na hrade Pajštún zostal len úchvatný a ojedinelý výhľad na rozľahlé okolie. Na východnej strane sú krásne rozľahlé lesy, na západe porubaľské roviny s peknými dedinkami Záhoria. Vidieť je z neho aj dva rakúske hrady, Hainburg a Hasenburg.

Pozoruhodné a zaujímavé sú nad vchodom do hradu nachodiacie sa hlavice v karikatúrach.

Navždy však zostalo nad hradom šíre ticho a rozhostuje sa tam mŕtvy klud.

Zub času hľodá bez ustania a oddychu staré múry a sem-tam daktoré z balvanov víchrica vyvrátila z ich lože.

Roky letia a sláva hradu navždy zmizla a bývalé hrdé pánske sídlo opustené hľadá k milostivému modru oblohy nebeskej.

Ľudová fantázia vykúzlila o hrade pestré povesti a báje. Podľa jednej vždy o polnoci jazdí rytier o zlomkrk na bielom koni okolo zrúcanín hradu, vyskočí na najvyšší múr a potom zmizne v priepasti.

Druhá povest hovorí, že žil tu v dávnej dobe pod

Povesti o hrade.

hradom pastier. Raz išiel v noci k hradu, vyhotovil z dreva kríž a zabodol ho blízko hradnej brány do zeme. Trikrát obišiel hrad a vždy uderel svojou feruľou o kríž a keď to tretí raz učinil, páol na mieste mŕtvicou ranený.

Tretia povest' je najzaujímavejšia a preto sa o nej rozpisujem trocha obširnejšie.

Deň čo deň modlil sa starý pán hradu pajštúnskeho, aby jeho manželstvo bolo požehnané synkom, na ktorého by mohol zanechať svoje ohromné bohatstvá a ktorý by ešte väčšou slávou pokryl jeho meno ako on sám, trebárs patrila medzi najvýznamnejších bojovníkov svojej doby.

Roky ubiehali a do jeho bujných vlasov zachytil sa nemilosrďný čas a posypal ich striebrom, ale po chmúrnych komnatách skvelého hradu nechcel a nechcel zaznieť veselý detský smiech.

Hradný pán bol ináč veľkým dobrákom, doma skutočným holubom a svoju veľkú silu ducha ukázal len vo víre vojny, kedy vládil ako lev a bol vždy jeden z prvých. Ináč to bolo ale s jeho manželkou. Táto bola hrdá, neúprosná, krutá a nemilosrďná. Pritom všetkom títo dvaja ľudia žili jeden s druhým celkom spokojne a nebolo medzi nimi nikdy ani toho najmenšieho nedorozumenia.

Dokázala sa aj tu zásada, že protivy sa priťahujú a navzájom sa doplňujú.

Jedného dňa sa hradná pani prechádzala po krásnom lese, ktorý sa rozprestiera i dnes okolo hradu.

Bolo jaro a všetko bolo veselé, všetko sa hlásilo k životu. Ona ale nepocitovala vo svojich žilách tú životadarnú, ktorá prúdila celou prírodou, na ňu tento majestát nepôsobil, chodila zamračene a do seba uzavretá. Rozmýšľala i teraz nad hrozným osudom, ktorý ju prenasleduje, ktorý i počas najväčších rado-

vániek prichádza k nej a týra ju, rozmýšľala nad tým, prečo práve ju pán Boh nechce požehnať dieťaťom ktoré by milovala a pre ktoré by vedela žiť. Nič ju netešilo, ničomu sa nevedela radovať, jej život bol akýsi hrozne prázdny a pustý, chýbali tie buclaté malé ručky nevinného stvorenia, chýbalo to drahé švitorenie, ktoré na svete nevedelo nič nahradiť, ani sláva, ani bohatstvo.

Práve sa obrátila, aby sa odobrala do hradu, keď sa pred ňou zjavila chudobná, otrhaná ženička, s krásnymi trojčatmi na ruke. Vrhla sa jej ku kolenám a začala ju prosiť úpenlive o almužnu.

Jasná pani, už som tri dni nejedla so svojimi deťmi - zmiluj sa nadomnou a nad týmito neviniatkami.

Hradná pani pozrela na žobráčku pohrdlive a odvrátila sa s hnusom od nej. Jasná pani, nedaj nám zahynúť - žobronila ženička, držiac ju za sukňu, bozkávajúc jej zlaté lemovanie. Veď môj manžel bol oddaným sluhom tvojho manžela a zomrel nedávno pri plnení svojich povinností. Nedaj, nedaj nám zahynúť, už tri dni sme nič nejedli, pozri len na tieto chudátky, pozri na ne, ako ťa i ony prosia o maličkú almužnu.

Hradná pani pozrela na úbožiatka a zdalo sa, že hrdosť z jej tváre na chvíľu zmizla. Usmiala sa. Tento úsmev bol ale veľmi krátky, potom ju znova premerala od hlavy až po päty pohrdlivým úsmevom a preriekla :

A ako sú starí tí tvoji panchartí ? Chudobná ženička sa zapýrila a akosi udivene pozrela na hradnú pani, ba skoro vyčítave, ako by ani nechcela veriť, že sa niekto tkto môže pýtať.

Nerozumela som, hradná - jasná pani - odvetila ticho. Tak teda kde máš uši? Ja som sa ťa pýtala, že ako sú

staré tie deti !

Áno, detúrence moje, majú po štyri mesiace.

Sú to teda trojčatá?

Áno, mocná pani !

Fuj, hanba a potupa, vykrikla hradná pani, kopla do úbohej ženičky a prudko sa obrátila. Ešte si aj odpľula.

Vtedy sa žobráčka vzpriemila, predskočila pred ňu, zahrozila jej päsťami a prekliala ju.

Buď naveky prekliata a nech máš odrazu sedem detí!

Buď prekliata!

Sotva sa hradná pani mohla vzpomätať, žobráčka už utiekla do húštiny a stratila sa.

Hradná pani zostala stát zarazene, vzkypela hrozným hnevom a nariadila ihneď, aby jej priniesli sluhovia starú žobráčku s tromi deťmi. Márne bolo však hľadanie sluhov, žobráčku nikde nemohli nájsť.

Zúrila potom ešte dlho, ale konečne sa uspokojila. Predsa ale zostala na jej duši akási stopa pokorenia, lebo bol to v jej živote prvý prípad, že niekto takto s ňou zaobchodil. Ešte i po dlhej dobe prechovávala v sebe akýsi cit neuspokojenej pomsty a keďkokrát išla do lesa, stále sa obzerala okolo seba, či náhodou niekde neuvidí žobráčku. Ale nikde ju nevidela.

Čas uteká a jedného dňa hradný pán dostal zase list od kráľa, aby sa ihneď dostavil s celým svojim vojskom na kráľovský dvor, zadiaľ budú podnikat útoky na Turka, ktorý vtedy riadil v našej krajine.

Hradný pán poslúchol rozkaz a za niekoľko dní sa chystal na čele svojho bojovného vojska do vojny proti Turkovi.

Poslednú noc pred odchodom sa jeho manželka zdôverila, že sa cíti byť matkou.

Starý bojovník sa tešil ako malé dieťa a bol najšťastnejším človekom na svete.

S úsmevom odchádzal do vojny, s úsmevom bojoval ako lev a všade - všade víťazil.

Som otcom, mám syna, tieto myšlienky ho živili, tieto myšlienky ztrojnásobňovali jeho silu a jeho odvahu.

Veď keď prídem, už ma privíta aj synček! Aké, to bude krásne, aké to bude krásne...

A kým statný otec bojoval proti Turkovi, jeho manželka sa chystala na hrade na veľkú udalosť.

Nadišiel radostný deň!

Bolo ráno, biele a radostné ráno!

Slnko sa práve prvými lúčami dotklo lesa a poľúbilo ponuré hradné múry.

V komnatách hradnej panej sa ozývajú hrozné bolestné výkriky. Hradná pani trpí veľké bolesti, porod bude asi veľmi ťažký; Jej najvernejšia služobná, ktorá zastávala u nej aj lekárku, všelijako ju utešovala a povzbudzovala.

Porod bol naozaj ťažký a nebolo ani divu.

Hradnej panej sa narodilo sedem zdravých a silných detí. Sedmoro chlapcov, z ktorých bol jeden krajší ako druhý.

Štrnástoro detských očičiek pozeralo nechápavo na svoju hrdú matku, ktorá ležala v hodvábných perinách celkom vysilená. Keď prišla k sebe, jej pohľad padol na hromádku sedmoro zdravých a ružových detských teličiek. Ježiši! vykrikla zdesene a v mysli sa jej zjavila stará žobráčka a začula celkom zreteľne jej hroznú kľatbu. Kľatba sa splnila. Porodila sedem detí.

Nad čím si sa zamyslela a tvárou jej preletelo zlovestné mračno. Jej tvár v tej chvíli úplne zoškaredla a vidieť bolo na nej, že sa odhodlala k nejakému veľmi hroznému činu.

Dora! - Zavolala na svoju služobnú.

Služobná sa objavila a tázave pozrela svojimi falošnými a zločineckými očami na svoju paniu. Bolo o nej všeobecne známe, že si nahromadila veľa peňazí a niet zločinu, ktorého by sa ešte i teraz, vo svojom starom veku za peniaze nedopustila.

Poď bližšie - zavola ju k sebe - posteli a hľadela skúnavo na ňu, akoby sa chcela celkom presvedčiť, že či sa môže zveriť pred ňou so svojim zločinom a či bude táto schopná jej byť v ňom nápomocná.

Vidíš týchto sedem panchartov?

Vidím, a je to hanba a potupa - preriekla Dora, ako by bola hneď vybadala, o čo sa asi hradnej panej jedná.

Dobre si to povedala, je to skutočne hanba a potupa! Preto sa musíme postarať, aby sa svet o tejto hanbe nedozvedel, veď by som sa nemohla medzi ľuďi ukázať a bola by som na celý život poznačená!

Áno, súhlasím i ja, ale...

Hradná pani porozumela. Siahla pod perinu a vytiahla ztade veľký mešec dukátov.

Tu máš !

Ďakujem a ja už všetko zariadim. Nikto sa o tom nedozvie.

Dohovorili sa spoločne na diabólskom pláne. Stará slúžka zajtra ráno vezme šesť detí do koša, zapchá im ústoká, zanesie ich do lesa a tam ich zahrabe za živa do jany.

Potom sa rozišli ako dve najlepšie priateľky, lebo hriech ešte lepšie spája ľudí, ako dobré skutky. A na druhé ráno skutočne vidíme starú Doru, ako prichádza ku hradnej bráne s veľkou nošou na chrbte.

Kamže, kamže tak zavčasu, Dorka naša? Opýtal sa jej strážca žartovne, potľapkajúc ju po rameni.

Ale do dediny, do dediny, nesiem tam pracujúcim robotníkom trochu srnčieho mäsa - odpovedala celkom ľahom-

stajným hlasom, z ktorého by sotva kro mohol vyrozumieť, že má na svedomí šesť ľudských životov.

Len im daj, Dorka, nech majú raz aj v pekle hody - odvetil strážca, otvárajúc jej bránu.

Dora prešla cez bránu a vydýchla si, lebo ťarcha ju už začala ťažiť.

No, však len do lesa - vzdychla si a zrýchlila krok, keď sa za ňou znova zavreli hradné brány.

A keď práve zabočovala na lesný chodník, neďaleko nej kráčal ku hradu oddiel vojska. Všimla si lepšie vojakov a odrazu zostala stáť, akoby bola zrástla so zemou. Bolo to hradné vojsko, ktoré sa práve na čele s hradným pánom vracalo domov z víťaznej bitky.

Nože, čo nového Dorka - opýtal sa jej hradný pán, keď prišiel k nej.

Dorka i napriek svojej zločinnosti a prefíkanosti sa pod pohľadom hradného pána úplne zmiatla a nevedela prerieknúť ani len jediného slova.

Prečo si sa ma tak veľmi naľakala? Opýtal sa znova, spozorujúc jej rozpaky. No, a čo to nesieš? dodal ešte po dlhšej chvíli.

Nič, nič, mäso, mäso... Kocktala, nemohúc sa vôbec poďívať do skúmaných očí hradného pána, ktorého v tejto chvíli pojala akási zvláštna túha - vidieť obsah jej noše.

Zoskočil dolu z koňa a pristúpil k nej.

Stará slúžka sa už vtedy triasla na celom tele a keď hradný pán chytil do rúk nošu, padla pred ním na kolenná a začala kričať z celého hrdla:

Nie ja som to, nie ja som to urobila, mne to nariaďila hradná pani a ja plním len jej rozkaz!

Odhodiac nošu, vzchopila sa a začala utekať smerom k lesu.

Chyťte ju! Vykríkol hradný pán, ktorý vidiac šesť malých detúreniec v noši, všetko pochopil a triasol

sa zimnične nad takým hrozným zločinom.

Vojsko odkomandoval na hrad a zostal tam so svojim najvernejším pobočníkom.

Keď sa spamätal z týchto mrazivých dojmov a vojsko bolo už preč, povyberal jedno po druhom krásne, zdravé deti a dlho - veľmi dlho pozeral na ne.

Dora kľáčala a triasla sa ako osika. Nie ja, nie ja - koktala stále, drkotajúc zubami.

Mlč! Skríkol hradný pán a priviedok ju k noši, chcúť, aby sa i sama poďívala na tento hrozný zločin, aby aj ju zabolelo svedomie, aby pykala pri tomto pohľade za svoj zločin.

Dora nevedela povedať ani slova, len zuby jej drkotali, sťa by stála nahá na päťdesiatstupňovom mraze.

Hovor, lebo ťa zabijem hneď tu, na mieste! - A hradný pán vytasil meč.

Buďem, buďem, mocný pane a všetko vám porozprávam - vykotala konečne Dora a začala trasúcim sa hlasom vyprávať celý príbeh.

Hradný pán sa mračil, bledol, triasol sa hnevom i hrozným vzrušením.

To je hrôza, to je hrôza - prerušil každú chvíľu jej rozprávanie.

Tak teda, život ti darujem, preriekol, pchajúc do pochvy meč - ale ihneď choď k hradnej panej a povedz jej, že rozkaz si splnila, že deti sú zahrabané v lese. Rozumieš?

-Áno.

Ale Boh ťa chráň, keby si prezradila, že deti žijú, pamätaj si, ty by si ďalej nežila...

Stará Dora zbozkávala hradnému pánovi ruky a pobrala sa na hrad.

Tak čo?

Všetko v poriadku, deti sú pochované - odpovedala na paninu otázku a ani sa len nezačervenela pri tomto

klamstve, ba prijala ešte aj penieze, ktoré jej hradná pani ešte dodatočne poskytla. Tak podlá duša to bola!

A myslím, že sa môžete spoľahnúť a nikto sa o tom nedozvie - povedala hradná pani, na ktorej tiež nebolo badať ani len najmensej stopy žiaľu, alebo výčitiek svedomia.

Úplne sa môžete spoľahnúť, je to všetko ako v hrobe! Hradná pani jej podala ruku, ale keď slúžka ucítila vo svojej dlani jej malú ruku, čosi strašne bolestivého prešlo do jej žíl, táto bolesť sa v chvíli zmenila v akúsi prázdnu, neodôvodnenú zúfalosť, vytrhla sa od nej, vrhla jej pod nohy mešec s peniazmi a utiekla ako šialená na dvor.

Zavraždila som, zavraždila som šestoro detí, šestoro detí - kričala po dvore a príduc na okraj skaly, vrhla sa do priepasti kde zahynula ona a s ňou hrozné tajomstvo.

Keď príhodu zdelili hradnej panej, táto sa len usmiala a služobníctvo zbadalo na nej, že mala zo zprávy akúsi neobyčajne veľkú radosť.

Vporiadku - preriekla len toľko a teraz si bola už celkom istá, že jej zločin nevyjde nikdy najavo.

Prikryla hodvábnou perinkou zostalá jedno maličké a oddala sa svojim denným zábavám.

Hradný pán medzitým už uháňal k jednému svojmu priateľovi - majiteľovi iného hradu... Keď tam došli, tento ho srdečne privítal, lebo sa už veľmi dávno nevideli.

Mám k tebe ale jednu veľmi dôležitú žiadosť, našli sme totiž odhodенých týchto šestoro krásnych a zdravých detičiek, bola to asi nejaká úbožiačka, ktorá ich nevedela vychovať, alebo nejaká krkavčia matka - tu sa hrozne zamračil - preto som sa rozhodol, že ich vy-

chovám ja. Keďže ale ja na mojom hrade nemám k tomu možnosti a ja sám som stále na bojišti, preto by som ťa prosil, vezmi ich do opatery ty a vychovaj ich. Takto hovoril hradný pán k svojmu priateľovi a keď sa spoločne dohovorili aj naobnose, odobral sa domov. Na hrade ho jeho manželka privítala s falošnou radosťou a vinúc sa mu okolo krku, ukazovala mu nemluvniatko, ktorým ich konečne pán Boh obdaril. Je krásne, však? Konečne sa splnil tvoj dávny sen - líškala sa mu.

Ale on mlčky pozeral na nemluvňa a po malej chvíli bez slova odišiel.

Hradnej panej samozrejme ani len nenapadlo, že by on niečo vedel o jej zločine a toto jeho chovanie pripisovala únave z cesty.

Nedivila sa ani jeho ďalšiemu chovaniu. No, je už starý, nebavím ho už ako kedysi, keď bol mladý - rozumovala a uspokojila sa. Našla si náhradu v krásnom poručíkovi, ktorý ju už oddávna miloval.

Utekali týždne, leteli mesiace a za mesiacmi roky. Manželia žili jeden vedľa druhého, schádzali sa denne, hovorili jeden s druhým, svedomie trápilo obidvoch, ale ani jeden sa neprezradil.

Akoby skutočne so smrťou zločineckej Dory bolo do hrobu zapadlo aj tajomstvo šiestich detí.

Uplynulo takto celých pätnásť rokov. Hradný pán už úplne zošedivel a chodil stále zamračený. Hradná pani hľadala uspokojenie v tých najvýstrednejších zábavách, aby zahlušila hlas svedomia. On vedel o jej výstrednostiach, ale pýcha mu nedovolila, aby sa miešal do "záležitostí zločince", s ktorým v duchu už dávno zúčtoval a nepovažoval ju už za svoju manželku.

Ale ďalej už nevedel znášať tento ťažký kríž. Jedného dňa dal povolať na hrad všetkých svojich známych a medzi týmito aj svojho priateľa, u ktorého mal na

výchove šestoro svojich detí.

Hrad čoskoro zašumel vravou a zábavou. On ale sedel stále zadumaný a pozeral na šesť statných junákov, ktorí sa točili okolo svojho domnelého otca a budili všeobecnú pozornosť medzi hosťami. Boli vyrastení a krásni. Akoby jeden druhému z oka vypadli.

Na druhý deň usporiadal na hradnom dvore vrhanie diskom, ktorého sa zúčastnila celá okolitá mládež, ale medzi všetkými udatnosťou i krásou vynikalo najviac týchto šesť mladíkov.

Na ich počesť poriadal i hradný pán i večer veľkú zábavu a usadil ich na čelo stola, okolo seba.

Zábava plynula vesele, i sám hradný pán pil dnes akosi veľmi mnoho a stále sa chystal, ako by chcel niečo povedať, ale sa opanoval.

Nadišla polnoc a jeden z prítomných pozdvihol pohár na zdravie hradnej panej a jej syna, ktorým sedel tiež medzi šiestimi /sám hradný pán to tak zariadil/. Všetci boli jednakí a každý sa divil, že ako je i tento podobný tým šiestim, "cudzím".

Divila sa i hradná pani, ale pripisovala to všetko len náhode.

A keď to nieje náhoda? - vyhrkol odrazu hradný pán, vrhnúc na svoju manželku nenávisťný pohľad.

Narážke nikto nerozumel. Len hradná pani akosi strašne zbledla. Vtedy vstal sám hradný pán a pýtal si slovo.

Pánovia a dámy - začal hovoriť - povedzte mi, čo si zasluži taká matka, ktorá zavraždí šesť synov? Povedzte...

Nedokončil, lebo vtedy sa ozval hrozný výkrik hradnej panej a všetci prítomní vykriekli: Smrť!

Počula si - priskočil k manželke rozzúrený manžel - sám ľud hovorí - smrť -. Si odsúdená!

Zahnal sa na ňu mečom a bol by jej zaiste odrazil hlavu, keby ho neboli chytili a meč mu z rúk vyrvali.

Nstalo hrobové ticho a všetci pozerali ustrnule na vzrušeného hradného pána a bledú hradnú pani.

A teraz počúvajte znova - prehovoril hradný pán - vysvetlím vám históriu svojich siedmych synov.

Pritúlil ich všetkých k sebe a z očí mu kanuli slzy. V krátkosti porozprával všetkým, čo sa pred pätnástimi rokmi pod hradom odohralo.

Všetci boli dojatí a synovia sa túlili inštinktívne k nemu.

Vtedy sa vzchopila i hradná pani, kľakla na kolená pred svojim manželom. Odpusť mi, odpusť mi... prosila ho na kolenách a bozkávala špičky jeho topánok.

Tvoja pokora zvíťazila, vstaň - preriekol po dlhom rozmýšľaní starý hradný pán a zdvihol ju zo zeme.

Pozrela sa na svojho manžela povďačne a privinula k sebe i ona svojich sedem detí.

Hradná pani sa potom celkom zmenila, oddala sa rozjímaniu a pokornej modlitbe, vychovávajúc i svojich synov v bohabojnosti a tak trávila svoje dni....

Predpokladám, že voľakedy boli časy, keď sa rozdávala svetu krása. V tej dobe niektoré miesta sa museli uskromniť a iné dostali zas tej krásy snáď až vyše práva. A na takom šťastlivom mieste, plnom podivuhodných krás a záhorských predností, leží aj Stupava. Keď krása, tak aj pekní, múdri ľudia sa tu rodili a rodia. Ľudia sa rodia a zomierajú a je to naozaj prirodzené.

Avšak rôzne príalovia, rozprávky, povesti zostávajú živé a prenášajú sa z jeného pokolenia na druhé.

Tak, ako sa zrodili o pajštúnskom hrade, tak sa zrodili aj o našom mestečku a niektoré si pripomenieme .

Povesti zo
Stupavy.

Známe je, že v chatároch Záhorská Bystrica, Mást a Stupava dobre sa darí kapuste už od starodávnych čias. Lenže sú niekedy také roky, keď kapusta trpí od húseníc, ktoré sa z blízkych hôr objavajú. Stalo sa to tiež na začiatku minulého storočia. Bolo toľko húseníc, že celá úroda bola skoro zničená. V tej dobe bývala v Máste chudobná vdova po nebohom Mišovi Súkeníkovi, ktorá mala len jednu zelnicu. Táto keď zbadala húsenice, zobrala sa do Malaciek k výťažnému na radu.

V domove
kapusty.

Tento výťažný bol široko-ďaleko rozhlásený ako bosorák a kto mal dať akú "smolu", išiel k nemu na radu. Tak urobila i táto žena.

Keď sa mu vyžalovala, poradil jej:

"Idte na cintorín, ale tak, aby vás nikto nevidel. Teďa najlepšie na poludnie. Nazbierajte si tam kosti z umretých, tie doma v mačdieri utľete na prach a skoro ráno - pred svitaním posypte tou múčkou vašu kapustu. Húsenice sa stratia a kapusty budete mať dosť."

Žena sa poďakovala a ovšem i zaplatila za radu. Doma urobila tak, ako jej bolo nakázané. Našla na cintoríne pri novo-vykopanom hrobe celú umrlčiu hlavu. Vzala ju do zástery a odniesla túto domov. Potíkla ju hneď a na úsvite posypala svoju kapustu touto múkou.

Ale beda! Skotva bolo poludnie a zvonček zaznel, prišiel do domu suchý bledý muž, v plachte zabalený, zostal pri dverách stáť a riekol: "Vráť mojej žene hlavu ktorú si odniesla, bo ináč tvoju vezmem."

Žena sa naľakala, ale robila tak, ako by ani nebola počula. Konala svoju prácu ďalej. Umrlec stál tu až do tej doby, dokiaľ neudrela jedna hodina. Vtedy zmizol bez stopy. Toto sa opakovalo po trinásť dní. Vždy jednako.

Žena však na to neďbala. Bola nesmierne rada, že kým

húsenice všetkým susedom požrali kapustu až na hlíby, ona nemala ani jednej hlávky porušenej. Aby sa ale ne-milej návšteve vyhla, umienila si, že na poludnie pôj-de do zelnice.

Už o jedenástej tam sedela. V susedstve nikde ani živej duše. Keď zazvonili v dedine poludnie, tu naraz stál pred ňou umrlec. "Vráť mojej žene hlavu, ktorú si od-niesla!" Žena vstala, vytrhla jednu hlávku kapusty a podávajúc ju umrlcovi, riekla "Tu máš - inej nemám". "Dáš mi teda tvoju!" Umrlec popadol ženu za hlavu, za-krútil jej krk, hlava odpadla a umrlec nasadil na bez-hlavé telo podávanú hlavu kapusty.

Tak našli ľudia bezhlavú ženu na zelnici ležať a hlava jej bola na tom mieste, kde bola kapusta vytrhnutá. Dermo hľadali zločinca, ktorý toto vykonal. Avšak keď sa táto neslýchaná vražda po kraji rozniesla, výťažný z Malaciek riekol:

"Poradila sa, ako húsenice zkántriť, ale neporadila sa, ako odškodneného uspokojiť. Bola lakomá, chcela mať viac ako iní."

Rodina tak zmárnenej ženy však predala veľmi draho tú úrodu kapusty a postavila na zelnici božiu muku s vy-obrazením hlávky kapusty.

Na tejto zelnici viacej sa kapusta neurodila, i keď boli aké úrodné roky.

Konečne postavil tam jeden majiteľ stodolu.

Božia muka stála ešte v roku 1901, ale už veľmi schá-tralá. Vedľa nej drevená stodola, tiež už na spadnutie. Majiteľ - pijan a kartár nedbal o to a tak možno, že už teraz tam nič neni.

Starí ľudia v Mástu by snáď vedeli o tejto povesti povedať i viac, ako ja.

Toto je veľmi stará rozprávka zo Stupavy, lebo podľa všetkých údajov histórie pochádza zo stredoveku. Už aj preto, že podobné čarodejné príbehy len v tom poverčivom, babonárskom období sa darili.

Obesenec zo Stupavy.

Stupava je veľmi staré mestečko, ktoré malo voľakedy aj svoje právo meče. Samozrejme, že toto právo dostali len páni, ktorí mnohých i bez príčiny obyvateľov popravovali. Bolo viac prípadov, keď podaní sa hlásili o lepšie živobytie, lebo museli pracovať na pánskom dvorci, až osemnásť hodín a veru do sýta sa nemali toho najesť. Keď sa niektorí ohlásili alebo sa dožadovali zlepšenia životných podmienok, boli hajdúchmi zrazení pántvu, ktoré dali týchto popraviť na šibeniici alebo sťatím hlavy. Stupavská šibenica bola voľakedy postavená v Sedličkách na pravej strane maleckej cesty za polákovým krížom na malej vyvýšenine, asi 60 metrov od hlavnej cesty a nie na terajšom kopci, ktorý ľudia pomenovali Šibeničný vršok. Terajší Šibeničný vršok dostal preto svoje pomenovanie, lebo z neho sa ľudia prizerali, keď niekoho popravovali. Stupava dostala svoje meno od "Stupav" /Stampfen od Stampfe/. Toto boli nástroje na tlčenie olejových semien. Takéto nástroje našli by sme i teraz v niektorých obciach, kde sa pestoval ľan a konope, z ktorých sa po domácky vyrábali olej. Tieto olejonočné rastliny sa pestovali v Stupave, Závodoch, Hasprunke, v Šandorfe a v niektorých ďalších obciach.

Stupava bola vždy uznávanou obcou a preto dostala aj titul "roľníckemestečko", lebo sa rýchlo početne rozšírila. To dokazuje aj tá skutočnosť, že už v roku 1443 4. decembra udelil kráľ Ladislav na žiadosť Peta z Pezinka a pántva z Jura privilégium.

To znamenalo, že dorábateľia ľanu a konopí dostali právo toto na námestí predávať, alebo vymieňať za

iné zbožie alebo veci, ktoré potrebovali. Najmä výrobky z ľanu ako šaty /i teraz nazývané konopné gate/, alebo látku zhotovenú tu vymieňali.

O tejto povesti veľa rozprávali ľudia v Stupave ešte pred "prajskou vojnou" a najmä ľudia, ktorí v tej dobe putovali peši do Mariatálu, veľmi sa zaujímali o povesti a boli zvedaví, ako to v tej Stupave bolo.

V ktoromsi dome za potokom obesil sa istý občan za pecou, na povalovom tráne. Keď susedia a iní ľudia na to prišli, urezali ho a on sa začal chechtať a rehotáť. Samozrejme ľudia sa zľakli a pútekali z tohoto domu von. Vyrozprávali celú túto udalosť tamojšiemu výťažnému, ktorý bol veľmi známy ako bosorák a ten si veru vedel poradiť.

Vzal hrniec, tanier a lyžicu a šiel do domu, kde sa nachádzal obesenec. Ľudia boli veľmi zvedaví na jeho zákrok a išli opodiaľ za ním a cez okná nazerali, čo ako bude robiť s obesencom. Výťažný navaril akúsi polievku, nalial na tanier a volal obesenca:

"Ľsede Š...! Poď si zajesť!"

Obesenec nešiel, len sa rehotal. Takto ho volal po trikrát. Keď obesenec nešiel, výťažný prehodil hrniec a tanier a vylial všetku polievku na zem, hrniec a tanier preklopil a nechal všetko stáť. Obesenec sa prestal rehotáť a naczaj zostal mŕtvy.

Výťažný si priniesol z kuchyne sekeru, vyrazil povalu a touto dierou vytiahol obesenca na povalu. Na povale prerazil zase strechu a vyhodil zase obesenca do dvora.

Ľudia, ktorí sledovali celý proces, okamžite sa rozutekali, avšak výťažný za nimi kričal. Ľudia, keď poveziem na káre obesenca, nikto nesmie ísť zamnou. Lebo ten, kto zamnou pôjde, ten bude obesenca na svojom dvore každú noc vidieť.

Výťažný išiel hneď domov, zapriahol sa do káry so svojim paholkom. Dotiahli káru na dvor, naložili obesenca

a viezli ho dolu ulicou na cintorín. Ale niektorí všetční zvedavci nemali pokoja a opodiaľ išli za ním. Obesenca pochovali na cintoríne a keď výťažný išiel domov, zbaďal viacerých všetečníkov. "To vás bude stáť každého pol kopy grošov!" zvolal na nich.

A skutočne, obesenec každú noc navštívil zvedavcov a to sa opakovalo po celý týždeň. Konečne prichodili jeden za druhým k výťažnému a prosili ho, aby im pomohol od návštevy.

"Pol kopy grošov a jedného kohúta prineste! Potom pomôžem!" znela jeho odpoveď.

Všetci prišli, jeden za druhým a priniesli žiadané. Len jeden jediný vystal. Tu výťažný raz v noci vyšiel s paholkom, vykopal obesenca, hodil ho na káru a odviezol ho do "Devínskeho jazera", alebo ako to okolité ľud menuje, "Tebenreis" a tam ho vhodil do vody. Od tej doby každý rok sa v tom jazere musí utopiť dajaký človek z okolia.

Ten jeden jediný, ktorý neprišiel k výťažnému, dostával návštevu každú noc. A to ho predsa konečne zunovalo. Prišiel na radu. Výťažný sa usmial, zhrabol pol kopy grošov a riekol: "Id' sa vykúpať do jazera!" Chudák išiel, ale viac sa nevrátil. Bol prvým utopencom.

Takto zneje povest', ale málo je tých, ktorí ju poznajú. Za potokom je teraz už celá ulica a márne by sa tam hľadal obesenecov dom, lebo nikto sa tam viac nechcel nasťahovať, spustol a časom sa zrútil. Miesto zostalo zarastené koprivou.

Ľalo sa za panovania Márie Terézie, dva roky pred zrušením rádu Pavlínov v Marianke, že istý študent po dokončení všetkých škôl, asi 26 rokov starý nezeman, dopustil sa mnohých krádeží, chytený bol v stupavskej stolici a bol na smrť odsúdený. Ale prv, ako mal byť

Zo psa slavnina nebude

po tri dni vystavený na stípe hanby, ktorý v Stupave stojí, utiekol i s inými z väzenia. Po jeho úteku lietali kurensé na všetky strany aby bol chytený a vrchnosti odovzdaný.

Tento na smrť odsúdený šťastlivo sa dostal k Jezuitom v Skalici. Tam soznal všetky hriechy svoje, vyžaloval sa, aký je nešťastný, veľmi ľutoval svoje hriechy, kajal sa, sľuboval sväte, že sa polepší, aby ho len ratovali a prijali do kláštora. Následkom toľkej kajúcnosti a sľubu polepšenia, bárs bol aj ako delikvent vrchnosťou stíhaný, prijali ho Jezuiti do kláštora, kde ukrytý zdržoval sa niekoľko týždňov a ukazoval, že sa polepšuje a kajá. Tu sa však raz prihodilo, keď už všetok kláštor dobre poznal a všetkých utvrdil v nádeji, že sa polepšuje, že páter - rektor Jezuitov jedného dňa vyšiel z kláštora za nejakou povinnosťou. Túto neprítomnosť využil bohabojný kmín, vlámал sa cez pec, povyrážal niekoľko kachlí do izby pátra rektora a ukradol tam 4.000 zlatých a vreckové zlaté hodinky, a potom kláštor opustil. Ale v kláštoreto skoro zbadali, že už ho tam niet, a páter rektor skoro po jeho úteku vrátil sa do kláštora, a s úžasom zbadal znaky spáchanej krádeže.

Začal premýšľať hneď, na ktorú stranu sa mohol zlodej pustiť. O chvíľu sa dozvedel, že ho ľudia videli poberať sa smerom k Holiču.

Tento hneď prikázal a poslali za zlodejom apatiekára kláštorského, muža asi 45 ročného, aby ho stíhal.

Tento sa však ešte v Holiči dozvedel o ďalšej zpráve, že zlodej s poštovou štyrkou sa pobral k Prešporku. Vzal si potom aj on poštovú príležitosť a pustil sa rýchlo za zlodejom. Konečne sa dostal až do Stupavy a tu sa dozvedel že zlodej je v hostinci a čochvíľa sa strojí ísť ďalej. V Stupave práve v ten deň zasadala panská stolica. Apatekár pobral sa hneď na toto

zasadanie a oznámil panskému zasadaniu spáchanú krádež a žiadal, aby zlodēja dali chytiť. Pánskou stolicou poslaní sluhovia dostihli zlodēja práve v okamihu, keď chcel odísť z hostinca. Opásali mu okovy, odobrali hodinky a zostaté peniaze, ktoré po trove ešte uňho našli a doviedli ho pred pánsku stolicu. Táto odovzdala ukradnuté veci apatiekárovi a zlodēja už predtým odsúdeného na smrť, začala vyšetrovať. Keď sa zloděj ku všetkému doznal, čo spáchal, o pár dní ho dala obesiť na stupavskej šibenici, postavennej v Sečličkách za Stupavou.

Teda v roku 1619 stal sa majiteľom Pajštúnskeho hradu gróf Pavel Pálffy, v hodnosti krajinského palatina Maďarska /Uhorska/.

Stupavský
kaštieľ a
jeho život

Vtedajšie podmienky a pomery ho nútili dostať sa bližšie k ľudu a k Bratislave. Preto sa rozhodol a dal postaviť krásny hradný kaštieľ v Stupave. Pri výstavbe kaštieľa boli do značnej miery použité múry z bývalého hradného kaštieľa, ktorý tu stál už dávno predtým.

Pôvodne, na mieste terajšieho kaštieľa bol postavený hradný kaštieľ v malom rozsahu. Lebo tento je spomínaný v listinách /archív v Budapešti/ už v roku 1271 pod menom de Stomffa. Tento pôvodný hradný kaštieľ aj v roku 1273 kráľ Otakar český obsadil.

Kaštieľ bol postavený do štvorcového tvaru s jedným poschodím. Okrem toho kaštieľ je vybudovaný so štyrmi pozorovacími - strážnymi vežami. Veže vybudované v prednej a zadnej časti kaštieľa slúžili ako pozorovacie a obranné pozície. Z každej veže bolo a je i teraz možné pozorovať terén a okolie zo všetkých strán. Pokiaľ bol kaštieľ v držbe grófov Pálffyovcov, bol prestavovaný.

Samotná budova kaštieľa bola obklopená, čo je vidieť i dnes, vodnými priekopami.

Stupavský kaštieľ z obdobia XVI.až XVII.storočia.

Pred napadnutím nepriateľskými vojskami, boli priekopy napustené vodou. Z prednej strany pred hlavným vchodom do kaštieľa bol zriadený zdvíhací most.

Na prednej pozorovacej výstupnej veži, na vysokej tyči, bol vztýčený plechový páv. Tento grófsky znak bol stále vztýčený a keď gróf bol vzdialený - odcestovaný z kaštieľa, vtedy bol aj páv stiahnutý.

Kaštieľ mal aj vlastnú kaplnku a v tejto bola vybudovaná spoločná rodinná hrobka.

V roku 1867 sa stal majiteľom kaštieľa gróf Ľudovít Károlyi. Kaštieľ s veľkým parkom bol a je aj teraz oplotený a okrem pánstva a sluhov nemal sem nikto prístup.

Pred hlavným vchodom do kaštieľa bola veľká brána vždy uzamknutá. Vrátnik, ktorý túto službu vykonával, býval v domčeku, ktorý stojí i teraz pri bráne. Tento domček nieje už súčasťou kaštieľa. Lebo pred kaštieľom bola utvorená cesta a tým bol tato oddelený. Tento domček bol odpredaný s.Haršánimu Michalovi, ktorý tu aj býva.

Károlyiovci kaštieľ v roku 1945 pred príchodom Sovietskej armády opustili.

Kaštieľ po prechode frontu už 5.IV.1945 niektorí občania Stupavy vyrabovali. Mnohé veci poškodili, alebo spotrebovali postupujúce vojenské jednotky. V roku 1946 boli v kaštieli ubytovaní repatrianti - študenti.

Z neopatrnosti dňa 12.júla roku 1947 ráno o 7,30 hod. vypukol tu požiar. Celé pravé krídlo kaštieľa vyhorelo. Ľavé krídlo bolo značne poškodené. Od vyhorenia kaštieľ bol neobývaný a nikto, žiadne orgány sa o opravu nestarali.

Až v roku 1956 sa začalo s opravou, ktorú prevádzal Okresný stavebný podnik. Investorom bol v začiatku Ústav dôchodkového zabezpečenia. Po reorganizácii

štátneho aparátu prevzal investorstvo odbor sociálneho zabezpečenia Okresného národného výboru Bratislava - vidiek. Kaštieľ pri renovácii bol zvýšený o jedno poschodie. Práca na opravách kaštieľa sa dokončuje až v roku 1964. Celá oprava si vyžiadala 13 milión korún.

V najväčšej tajnosti, ešte za tmy, skoro ráno dňa 9. marca roku 1697, vyrazila z Moskvy smerom západným zaujímavá mierová delegácia.

Vzácná návšteva v kaštieli.

Jej jadro - popri starých ostrieľaných generáloch a diplomatoch - tvorila 60-členná skupina mladých prívržencov a obdivovateľov cára Petra Veľkého, ktorým velil záhadný "desiatnik" Peter Mihajlovič. Trasa delegácie viedla cez baltické provincie, Brandenburg a Hanover do Holandska, kam výprava dorazila v auguste roku 1697. V Holansku a Anglicku strávili mladíci 8 mesiacov, väčšinou ako lodiarenský robotníci, kým ostatná časť delegácie sa rozprchla po celej Európe so záverečným stretnutím vo Viedni.

Do cisárskej Viedne prichádza Mihajlovič dňa 26. júna 1698. Starý cisár Leopold nariadil najprísnejšie bezpečnostné opatrenia. Iba on, šéf armády Karol Lotrinský, kancelár gróf Kinský a záhadný páter Volf vedeli, že v osobe 26 ročného milého, ale mimoriadne energického a ctižiadostivého Mihajloviča sa skrýva incognito - sám cár Peter Veľký.

Po krátkom pobyte vo Viedni odišli hostia s hostiteľmi na bratislavský hrad, kde dohodli hlavné body protitureckej aliancie.

V tej dobe bol kapitánom bratislavského hradu gróf Pálffy, ktorý pozval cára Petra Veľkého do jeho kaštieľa, do Stupavy. Cár i so svojimi pobočníkmi sa zdržal v Stupave tri dni. Chodili po blízkych horách na poľovačku a ubytovaní boli v kaštieli.

Skutočne vzácnu návštevu sme mali v Stupave dňa 1. novembra roku 1955. Prišiel navštíviť občanov Stupavy generálmajor Alexander Nikolajevič Saburov - hrdina Sovietskeho sväzu.

Hrdina SSSR
v Stupave.

Po srdečnom privítaní na MNV sa vzácny hosť zaujímal o prácu kapitána Jána Nálepku, ktorý tu pôsobil ako učiteľ v rokoch 1934 až 1939.

Záznamy a triedne knihy, ktoré viedol učiteľ Jano Nálepka a tieto sú uložené v archíve, veľmi pozorne si prezeral generálmajor A.N.Saburov a vyslovil sa veľmi pochvalne o práci učiteľa Nálepku.

Mimoriadne zdôraznil, že výchovná práca učiteľa Nálepku v rokoch predmníchovských má vedecký význam pri výchove mládeže i dnes.

Poukázal, čo nakoniec sme boli svedkami, že Jano Nálepka bol naozaj pokrokovým učiteľom a ostane vzorom navždy.

Z rozprávania súčasníkov Jána Nálepku sa ukázalo, že bol príkladným učiteľom.

Pri rozlúčke spolubojovník hrdinu SSSR kapitána Jána Nálepku, bývalý veliteľ partizánskeho zboru na Ukrajine, hrdina SSSR generálmajor A.N.Saburov zapísal do pamätnej knihy Osemročnej strednej školy kapitána Jána Nálepku tieto slová:

"Slávnemu učiteľskému kolektívu školy v Stupave želám z celého srdca veľa úspechov vo výchovnej práci, v budovaní socializmu, v boji za dielo Marxa, Engelsa, Lenina a Stalina. podpis - A.N.Saburov.

Stupava je spomínaná v uchovaných úradných listinách už v roku 1271 pod menom Kastrum de Stomffa. Celá obec a hospodárstvo bolo od počiatku majetkom viacerých pohlavárov a grófov.

Poddanstvo.

Obyvatelia obce boli stejní v poddanskom postavení a až v roku 1647 sa stala poddanským mestečkom. Od toho času stávali sa obyvatelia slobodnými v tom zmysle, že mali právo sami spravovať si svoje veci, avšak pod zvrchovanosťou pánstva a samotného pána grófa.

V prvom rade po formálnom vyhlásení slobodného mestečka a udelenia privilégia, začala sa formovať trieda boháčov mešťanov, ktorých nazývali patricipvia.

K týmto patrili najmajetnejší, ktorí sa odlišovali od menej majetných, bývali zvyčajne na hlavnej ulici a svoje domy označovali znakmi, aby každý videl, že ide o patricijský dom. Takýchto domov bolo za vládnutia grófa Gašpara Szerédyho, v roku 1553 pri sčítaní celkom 51.

Každý dom mal krytú bránu a preto aj jaň sa platila od brány. Pri sčítaní sa taktiež udával počet brán. Ešte aj dnes vidieť podobné znaky na domoch hlavnej ulice, ako napríklad na budove terajšej pošty, ktorý je ešte zachovaný.

Obyvatelia sa rozdeľovali podľa výšky platenia dane a to od pozemkov. Samozrejme pracujúci ľud bol aj naďalej poddaným, lebo tí, ktorí postupne bohatli, na vlastnej pôde nepracovali, ale práce museli vykonávať poddaní. Najmä čidia, ktorí len obchodovali a stali sa majiteľmi ornej pôdy a viníc nepracovali námezдне, ale najímali si lacné sily z radov chudobných. Z tých čias zachované testamenty nám dosvedčujú, že mnohí majitelia hospodárstiev zanechali svojim príbuzným, ale aj sluhom alebo paholkom, rôzne úžitkové predmety a niekedy i menšie sumy peňazí.

Naznačil som už, že vyhlásenie slobodného mestečka a ude-
lenia privilégia bolo len formálne. Pozrime sa, ako to
vyzeralo ešte v roku 1768, keď poddaní mali svoje práva,
ale pod zvrchovanosťou pána grófa.

Grófske
práva.

Grófske práva nad poddanými boli zhrnuté z výpovede ôs-
mich zastupiteľov v obecnej rade, ktorí sa zaoberali
roľníctvom.

Takzvaný zákonník grófa v Stupave je zachovaný v sloven-
skom archíve v Bratislave pod názvom

Urbár mestečka Stupavy, ktorý prináleží gruntovnému pánovi
grófovi Leopolda Palffyho.

Prvý punkt

Čo sa pod prvým punktom poddaných alebo sedliackym domom
má rozumieť, obsahujú štyri paragrafy.

Druhý punkt

O dôchodkoch a užitkoch ktoré poddaným prislúchajú.

Tretí punkt

O robotách a iných službách poddaných obsahuje 18 para-
grafov.

Štvrtý punkt

O činžách, daniach a iných poddanských podlžnostiach.

Piaty punkt

O deviatku a horním tak rečenom práve.

Šiesty punkt.

O pánskych právach a poddaných pántvu prináleží.

Siedmy punkt

O všetkých zakázaných a na prozatím k varovaniu býti
majúcich zlých účinkov a mýsta nemajúcich účinkov a
zvyklostí.

Osmý punkt

O výstupkoch poddaných zakázaní a skrzevá takovému usta-
noveniu trestané.

Deviaty punkt

O tech veciach ktoré vnútornému poriadku a nariadení pri-
náležajú.

Uvedení ôsmi roľníci - predstavitelia obce pod riadením pánstva boli protokolárne vypočúvaní. Ich výpovede boli zapísané, z ktorých boli zhrnuté ustanovenia pre poddaných a roľníkov.

Pokračovanie v IV. zväzku.